

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра кримінального та кримінального процесуального права

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА
ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПРОКУРОРСЬКОЇ ЕТИКИ»**

**“DISCIPLINARY LIABILITY OF A PROSECUTOR FOR VIOLATIONS OF THE
RULES OF PROSECUTORAL ETHICS”**

Виконала:
студентка 2-го року навчання,
Спеціальності
081 «Право»

Бічер Віолетта Вікторівна

Науковий керівник:
Бойко Андрій Михайлович
Доктор юридичних наук, професор
Рецензент

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1	9
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОКУРОРСЬКОЇ ЕТИКИ ТА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	9
1.1. Поняття, зміст та правова природа прокурорської етики.....	9
1.2. Міжнародні стандарти та принципи професійної етики прокурора ..	16
1.3. Дисциплінарна відповідальність прокурора як вид юридичної відповідальності.....	22
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2	33
ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ ПРОКУРОРА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	33
2.1. Нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні	33
2.2. Підстави дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики.....	47
2.3. Дисциплінарне провадження: порядок здійснення та гарантії захисту	53
Висновки до розділу 2.....	68
РОЗДІЛ 3	71
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ	71
3.1. Проблеми правової визначеності етичних стандартів та їх застосування	71

3.2. Баланс між незалежністю прокурора та дисциплінарною підзвітністю

..... 79

3.3. Напрями вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики 85

Висновки до розділу 3..... 92

ВИСНОВКИ..... 95

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 98

Я, Бічер Віолетта Вікторівна, студентка магістерської програми 2 року навчання факультету правничих наук, спеціальність «081 Право», адреса електронної пошти violetta.bicher@ukma.edu.ua:

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна/магістерська робота на тему «Дисциплінарна відповідальність прокурора за порушення правил прокурорської етики» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлена;

– підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи;

– даю згоду на архівування моєї роботи в репозиторіях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

30.04.2026

Бічер В. В.

ВСТУП

У сучасних умовах реформування правової системи України, зумовленого як внутрішніми трансформаційними процесами, так і євроінтеграційним курсом держави, особливого значення набуває забезпечення високих стандартів професійної діяльності прокурорів. Прокуратура як один із ключових елементів системи кримінальної юстиції виконує важливу функцію - публічного обвинувачення у кримінальному провадженні. У цьому контексті особливу роль відіграє дотримання прокурорами правил професійної етики, як важлива складова формування довіри суспільства до органів прокуратури.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що порушення прокурорської етики негативно впливає на рівень довіри суспільства до органів прокуратури, підриває авторитет правосуддя та може призводити до порушення прав людини, гарантованих, зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [8]. У зв'язку з цим дисциплінарна відповідальність прокурорів виступає важливим інструментом забезпечення належної професійної поведінки та підзвітності їх діяльності.

Проблематика професійної етики прокурора та дисциплінарної відповідальності знайшла своє відображення у працях вітчизняних науковців. Зокрема, питання взаємозв'язку права та моралі в діяльності прокурора досліджували Шемчук В. В. [36; 35], етичні вимоги до професійної поведінки прокурора – Кушніренко А. О. [13], а комплексний підхід до аналізу етики у діяльності суб'єктів кримінальної юстиції розроблено у працях Гуртієва Л. М., Капліна О. В., Лапкін А. В. та інших [1]. Окремі аспекти морально-етичних засад діяльності прокурора також досліджувалися Допілка В. О. та Загороднюк С. О. [2], Овсяннікова О. О. [18], Кислиця А. та Лапкін А. [5].

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, окремі аспекти дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил прокурорської етики залишаються недостатньо дослідженими, зокрема у

контексті сучасної практики Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів [4] та впливу міжнародних стандартів на національне правове регулювання.

Метою дослідження є комплексний аналіз правового регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил прокурорської етики, а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- дослідити поняття, зміст та правову природу прокурорської етики як складової професійної діяльності прокурора;
- проаналізувати міжнародні стандарти та принципи професійної етики прокурора, а також їх значення для формування національної моделі інституційної етики прокурорів;
- охарактеризувати дисциплінарну відповідальність прокурора як вид юридичної відповідальності, визначити її ознаки та місце в системі юридичної відповідальності;
- дослідити нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні;
- визначити підстави притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики;
- проаналізувати порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурора та гарантії захисту його прав;
- виявити проблеми правової визначеності етичних стандартів та особливості їх застосування у практиці;
- дослідити співвідношення прокурорської незалежності та дисциплінарної відповідальності прокурора;
- сформулювати напрями вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики у сфері відповідальності прокурорів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері професійної діяльності прокурорів.

Предметом дослідження є правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил прокурорської етики.

Методи дослідження становлять сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, застосування яких зумовлено метою та завданнями роботи. Зокрема, формально-юридичний метод використано для аналізу змісту нормативно-правових актів, що регулюють професійну діяльність прокурорів та їх дисциплінарну відповідальність. Застосування цього методу є визначальним для дослідження підрозділів 2.1, 2.2 та 2.3, у яких здійснюється аналіз нормативно-правового регулювання, підстав дисциплінарної відповідальності та процедур дисциплінарного провадження. Порівняльно-правовий метод використано з метою зіставлення національного правового регулювання із міжнародними стандартами професійної діяльності прокурора. Даний метод застосовано у підрозділі 1.2, що дозволило визначити відповідність національних підходів міжнародним вимогам та окреслити напрями їх гармонізації. Системно-структурний метод використано для визначення місця прокурорської етики у системі професійних стандартів діяльності прокурора, а також для встановлення співвідношення дисциплінарної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності. Застосування цього методу є ключовим у підрозділах 1.1 та 1.3, де досліджується правова природа прокурорської етики та визначаються ознаки дисциплінарної відповідальності. Метод аналізу та узагальнення практики правозастосування використано для дослідження рішень Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів та практики Верховного Суду, що дозволило проаналізувати найбільш поширені підстави притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності, а також проблемні аспекти застосування норм права. Цей метод є визначальним для підрозділів 2.2, 2.3 та розділу 3, у якому здійснюється критичний аналіз практики та сформульовані пропозиції щодо її вдосконалення. Крім того, у дослідженні використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, які застосовувалися при узагальненні наукових підходів до розуміння прокурорської етики, а також при формуванні висновків за результатами проведеного дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі досліджуються теоретико-правові засади прокурорської етики та дисциплінарної відповідальності, зокрема розкривається поняття, зміст та правова природа прокурорської етики, аналізуються міжнародні стандарти професійної діяльності прокурора, а також визначається місце дисциплінарної відповідальності прокурора у системі юридичної відповідальності. Другий розділ присвячений аналізу нормативно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні, визначенню підстав притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики, а також дослідженню порядку здійснення дисциплінарного провадження та гарантій захисту прав прокурора. У третьому розділі розглядаються проблемні питання застосування дисциплінарної відповідальності прокурорів, зокрема питання правової визначеності етичних стандартів, співвідношення прокурорської незалежності та дисциплінарної відповідальності, а також сформульовані напрями вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики. Загальні висновки містять узагальнення результатів проведеного дослідження та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил прокурорської етики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОКУРОРСЬКОЇ ЕТИКИ ТА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Поняття, зміст та правова природа прокурорської етики

Поняття етики належить до фундаментальних категорій гуманітарного знання, через які осмислюються базові принципи соціальної взаємодії, уявлення про добро і зло, справедливість, обов'язок і відповідальність. У найзагальнішому розумінні етика виступає як система моральних норм і цінностей, що регулюють поведінку людини у суспільстві та визначають межі допустимого. Як справедливо зазначають О. Москвич, В. Шостак та Н. Столярчук, моральність реалізується передусім у відносинах між людьми, а її зміст безпосередньо залежить від соціокультурного контексту розвитку суспільства [17].

Історичний розвиток етики свідчить про її тісний зв'язок із трансформаціями суспільства: від первісних табу та колективних норм до складних систем інституційної етики. У сучасних умовах цей процес зазнає впливу глобалізації та цифровізації, які змінюють не лише форми соціальної взаємодії, а й саму природу моральних орієнтирів. У зв'язку з цим етика перестає бути статичною системою норм і набуває динамічного характеру, адаптуючись до нових умов соціального середовища. У науковій літературі сучасна етика дедалі частіше розглядається крізь призму феномену гібридизації. Як підкреслює Т. М. Ярошенко, сучасна етична свідомість формується в умовах поєднання різнорідних ціннісних систем, що співіснують у межах одного соціального простору, що зумовлює її багатовимірність і суперечливість [38]. Це означає, що сучасна етика не може бути зведена до єдиного універсального стандарту, а натомість характеризується плюралізмом підходів і залежністю від конкретного соціального контексту.

Особливої актуальності проблема етики набуває в умовах цифрового суспільства, у якому значна частина комунікації, професійної діяльності та

соціальної взаємодії переноситься у віртуальний простір. Як свідчать сучасні дослідження, цифровізація породжує нові етичні виклики, пов'язані з обробкою персональних даних, конфіденційністю, інформаційною безпекою, прозорістю алгоритмічних рішень та ризиками дискримінації [10]. У цьому контексті особливого значення набувають такі принципи, як людиноцентризм, відповідальність, прозорість та недискримінація, які повинні лежати в основі будь-якої діяльності, пов'язаної з використанням інформаційних технологій.

Крім того, цифрове середовище істотно змінює межі між професійною та приватною поведінкою особи. Як показують сучасні дослідження етики даних, будь-яка дія суб'єкта у цифровому просторі може мати публічний характер, що зумовлює необхідність постійного самоконтролю та відповідального ставлення до власної поведінки. При цьому етичні норми перестають бути виключно внутрішнім регулятором і набувають зовнішнього, соціально значущого виміру, оскільки їх порушення може мати широкі репутаційні та правові наслідки [33].

Таким чином, сучасне розуміння етики передбачає її розгляд як багаторівневого соціального феномена, що поєднує моральні цінності, соціальні норми та елементи правового регулювання. Вона виступає не лише інструментом оцінки поведінки, але й механізмом забезпечення довіри у суспільстві, що набуває особливого значення у діяльності суб'єктів публічної влади.

У цьому контексті особливої уваги потребує дослідження етичних засад діяльності прокурора, оскільки саме він є представником держави у сфері кримінальної юстиції та виконує функції, що безпосередньо впливають на права і свободи людини. У сучасних умовах розвитку правової системи України особливого значення набуває проблема забезпечення належного рівня професійної діяльності прокурорів, що безпосередньо пов'язано із дотриманням ними стандартів професійної етики. Прокуратура як складова системи кримінальної юстиції виконує функції, що мають високий рівень суспільної значущості, а тому діяльність прокурора повинна відповідати не лише вимогам законності, але й моральним засадам справедливості, доброчесності та неупередженості [31].

У науковій літературі професійна етика розглядається як система моральних принципів, норм і правил поведінки, що регулюють діяльність представників певної професії. Зокрема, як зазначає В. В. Шемчук, професійна етика прокурора формується на перетині права та моралі і відображає специфіку його функцій у сфері захисту прав і свобод людини [36]. У свою чергу, А. О. Кушніренко підкреслює, що етичні вимоги до діяльності прокурора мають нормативно визначений характер і спрямовані на забезпечення довіри суспільства до органів прокуратури [13]. Водночас, на відміну від загальної професійної етики, прокурорська етика має підвищений рівень формалізації, що зумовлено особливим статусом прокурора як суб'єкта публічної влади. У цьому контексті доцільно звернутися до положень Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, який закріплює основні принципи їх діяльності, зокрема законність, об'єктивність, незалежність та доброчесність [6].

У наукових підходах відсутнє єдине визначення прокурорської етики, що зумовлює необхідність їх систематизації. Так, у навчальному посібнику за редакцією А. В. Лапкіна прокурорська етика розглядається як сукупність моральних і правових норм, що регулюють поведінку прокурора як у службовій діяльності, так і поза нею [1]. Водночас О. О. Овсяннікова акцентує увагу на тому, що прокурорська етика є складовою механізму забезпечення верховенства права та гарантією довіри до правосуддя [18]. Аналіз наведених підходів дозволяє дійти висновку, що прокурорська етика являє собою складне соціально-правове явище, яке поєднує моральні засади професійної поведінки з юридично обов'язковими нормами, закріпленими у законодавстві та відомчих актах.

Доцільно відзначити, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності прокурорської етики, що зумовлює необхідність систематизації наявних доктринальних підходів. Різні автори акцентують увагу на окремих аспектах цього явища – моральному, правовому або комплексному. З метою узагальнення основних наукових позицій доцільно представити їх у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення прокурорської етики

Автор	Визначення / підхід	Ключовий акцент
В. В. Шемчук	Прокурорська етика формується на перетині права та моралі та визначає стандарти поведінки прокурора	Взаємозв'язок права і моралі
А. О. Кушніренко	Етичні вимоги до прокурора є нормативно визначеними та спрямовані на забезпечення довіри до прокуратури	Нормативний характер
Л. М. Гуртієва, О. В. Капліна, А. В. Лапкін	Сукупність моральних і правових норм, що регулюють поведінку прокурора як у службовій, так і позаслужбовій діяльності	Комплексний підхід
О. О. Овсяннікова	Етика прокурора є складовою забезпечення верховенства права та довіри до правосуддя	Функціональне значення
В. О. Допілка, С. О. Загороднюк	Система морально-етичних вимог, що забезпечує належне виконання функцій прокурора	Практична спрямованість

Джерело: складено автором на основі [36; 13; 1; 15; 18].

Аналіз наведених підходів свідчить про відсутність єдиного визначення прокурорської етики у науковій доктрині, що зумовлено багатовимірністю цього явища. Водночас більшість дослідників сходяться на тому, що прокурорська етика поєднує у собі як моральні, так і правові елементи, виступаючи регулятором професійної поведінки прокурора. Узагальнюючи наведені позиції, можна дійти висновку, що прокурорська етика є системою принципів, норм і правил поведінки, які мають як моральну, так і юридичну природу та спрямовані на забезпечення довіри суспільства до органів прокуратури.

Зміст прокурорської етики розкривається через систему її основних принципів, які визначають стандарти поведінки прокурора у професійній діяльності та поза нею. Відповідно до положень Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, до таких принципів належать законність, об'єктивність, неупередженість, доброчесність, незалежність та відповідальність [6].

Кожен із зазначених принципів виконує самостійну функцію у системі професійної етики прокурора, водночас вони перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодоповнюють один одного. Зокрема, принцип законності передбачає обов'язок прокурора діяти виключно на підставі, в межах та у спосіб,

визначені законодавством, що кореспондує із положеннями Конституція України [9] та Закон України «Про прокуратуру» [31].

Принцип об'єктивності та неупередженості вимагає від прокурора приймати рішення на основі всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин справи. Як зазначає В. В. Шемчук, саме ці принципи забезпечують довіру до діяльності прокуратури та формують у суспільства уявлення про справедливість правосуддя [35].

Важливе значення має принцип доброчесності, який передбачає високий рівень моральних якостей прокурора, недопущення зловживання службовим становищем та уникнення конфлікту інтересів. У цьому контексті А. О. Кушніренко підкреслює, що доброчесність виступає ключовою характеристикою професійної поведінки прокурора та є передумовою ефективного виконання його функцій [13].

Не менш важливим є принцип незалежності прокурора, який означає відсутність будь-якого неправомірного впливу на його діяльність. Водночас, як слушно зазначає Р. В. Мазурик, незалежність прокурора не є абсолютною та повинна поєднуватися із його відповідальністю перед суспільством [15]

У таблиці 1.2 узагальнимо основні принципи прокурорської етики.

Таблиця 1.2

Основні принципи прокурорської етики

Принцип	Зміст	Нормативне закріплення
Законність	Діяльність виключно в межах закону	Конституція, Закон
Об'єктивність	Повне і неупереджене дослідження обставин	Кодекс етики
Доброчесність	Високі моральні стандарти, відсутність зловживань	Кодекс етики
Незалежність	Відсутність зовнішнього впливу	міжнародні стандарти
Відповідальність	Усвідомлення наслідків своїх дій	Закон

Джерело: складено автором на основі [6; 31; 9; 15].

Таким чином, принципи прокурорської етики формують цілісну систему вимог до поведінки прокурора, яка охоплює як правові, так і моральні аспекти

його діяльності. Їх дотримання є необхідною умовою забезпечення ефективного функціонування прокуратури та підтримання довіри суспільства до органів правопорядку. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що прокурорська етика виступає не лише моральною категорією, а й важливим елементом правового регулювання діяльності прокурора. Саме через закріплення її принципів у нормативно-правових актах вона набуває юридично обов'язкового характеру. Це, у свою чергу, зумовлює можливість притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності у разі порушення встановлених етичних стандартів, що свідчить про тісний взаємозв'язок між прокурорською етикою та інститутом юридичної відповідальності.

Визначення правової природи прокурорської етики потребує звернення до загальнотеоретичних підходів щодо співвідношення права і моралі як соціальних регуляторів. У класичній теорії права мораль розглядається як система соціальних норм, що виникають у суспільстві та регулюють поведінку людей на основі уявлень про добро і зло, справедливість та обов'язок. Водночас право є формалізованою системою норм, що встановлюються та забезпечуються державою.

У діяльності прокурора ці два регулятори тісно переплітаються. Це пояснюється тим, що прокурор, здійснюючи свої повноваження, діє не лише як суб'єкт права, але й як носій публічної довіри, що вимагає дотримання підвищених моральних стандартів. Як зазначає В. В. Шемчук, специфіка професійної етики прокурора полягає у тому, що вона виступає формою інтеграції моральних вимог у сферу юридичної діяльності [35].

Особливістю прокурорської етики є також її функціональна спрямованість. Вона не обмежується лише визначенням загальних моральних орієнтирів, а безпосередньо впливає на процес прийняття рішень прокурором. У цьому контексті А. О. Кушніренко підкреслює, що етичні стандарти є важливим елементом професійної компетентності прокурора, оскільки визначають допустимі межі реалізації його дискреційних повноважень [13].

Варто зазначити, що прокурорська етика виконує низку функцій, серед яких можна виділити регулятивну, оціночну, превентивну та виховну (табл. 1.3). Регулятивна функція проявляється у встановленні стандартів поведінки прокурора, оціночна – у можливості оцінки його дій з точки зору відповідності етичним нормам, превентивна – у запобіганні порушенням шляхом формування внутрішніх переконань, а виховна – у формуванні професійної культури прокурора.

Таблиця 1.3

Функції прокурорської етики

Функція	Зміст
Регулятивна	Визначає правила поведінки прокурора
Оціночна	Дозволяє оцінити дії прокурора
Превентивна	Запобігає порушенням
Виховна	Формує професійну культуру

Джерело: складено автором на основі [36; 13; 1].

Подальший аналіз дозволяє встановити, що прокурорська етика має також інституційний вимір. Вона не є виключно індивідуальною характеристикою особи прокурора, а виступає елементом функціонування всієї системи прокуратури. Зокрема, дотримання етичних стандартів сприяє формуванню позитивного іміджу органів прокуратури та зміцненню довіри суспільства до правової системи.

У цьому контексті особливого значення набуває питання зовнішнього сприйняття діяльності прокурора. Як зазначають Л. М. Гуртієва, О. В. Капліна та А. В. Лапкін, поведінка прокурора поза службою може мати не менший вплив на авторитет прокуратури, ніж його професійна діяльність [1]. Це пояснюється тим, що прокурор постійно асоціюється з державою, а отже, будь-які його дії оцінюються через призму публічних інтересів.

Водночас сучасні тенденції розвитку правової системи свідчать про зростання ролі етичних стандартів у діяльності прокурора. Це пов'язано, зокрема, із посиленням вимог до прозорості та підзвітності органів державної

влади. Як підкреслює Р. В. Мазурик, міжнародні стандарти діяльності прокурорів акцентують увагу на необхідності забезпечення не лише законності, але й етичності їх діяльності [15].

Окрему увагу слід приділити співвідношенню прокурорської етики та дискреційних повноважень прокурора. У процесі здійснення своїх функцій прокурор часто опиняється у ситуаціях, коли закон не дає однозначної відповіді щодо прийняття рішення. У таких випадках саме етичні стандарти виступають орієнтиром для вибору найбільш справедливого та обґрунтованого рішення.

Таким чином, прокурорська етика відіграє ключову роль у забезпеченні належного рівня професійної діяльності прокурора, виступаючи не лише додатковим, а фактично необхідним елементом правового регулювання.

1.2. Міжнародні стандарти та принципи професійної етики прокурора

Міжнародні стандарти професійної діяльності прокурора відіграють ключову роль у формуванні сучасної моделі функціонування прокуратури як інституції, що забезпечує верховенство права, захист прав і свобод людини та ефективне здійснення кримінального правосуддя. В умовах глобалізації та інтеграційних процесів вони виступають важливим орієнтиром для національних правових систем, визначаючи основні принципи організації та діяльності органів прокуратури.

У науковій літературі під міжнародними стандартами діяльності прокурора розуміють сукупність принципів, норм і рекомендацій, закріплених у міжнародно-правових актах, які визначають вимоги до статусу, повноважень, незалежності та етичної поведінки прокурорів. Як зазначає Р. В. Мазурик, міжнародні стандарти виконують функцію уніфікації підходів до діяльності прокуратури та забезпечують гармонізацію національного законодавства з міжнародними вимогами [15].

Одним із базових міжнародних документів у цій сфері є Керівні принципи щодо ролі прокурорів, прийняті ООН у 1990 році, які визначають фундаментальні засади діяльності прокурорів, зокрема їх обов'язок діяти об'єктивно, неупереджено та з дотриманням прав людини [42]. У цьому документі підкреслюється, що прокурори повинні виконувати свої функції чесно, сумлінно та з високим рівнем професійної відповідальності. Важливе значення має також Рекомендація Rec(2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи, яка встановлює стандарти щодо ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції. У ній акцентується увага на необхідності забезпечення незалежності прокурора, його підзвітності та дотримання принципів законності й об'єктивності [44]. Особливої уваги заслуговує доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії), у якій визначено ключові стандарти організації прокуратури, зокрема вимоги до її незалежності від політичного впливу, чіткого розмежування повноважень та забезпечення прозорості діяльності [41].

Одним із основоположних принципів міжнародних стандартів діяльності прокурора є принцип законності, який передбачає, що всі дії прокурора повинні здійснюватися виключно на підставі закону. Цей принцип тісно пов'язаний із концепцією верховенства права, яка закріплена у Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [8]. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, дотримання принципу законності є необхідною умовою справедливого судового розгляду. Зокрема, у справі Салдуз проти Туреччини Суд наголосив на важливості забезпечення процесуальних гарантій на ранніх стадіях кримінального провадження [45].

Міжнародні стандарти вимагають від прокурора діяти об'єктивно та неупереджено, враховуючи як обставини, що підтверджують вину особи, так і ті, що її виправдовують. Як зазначає О. О. Овсяннікова, саме об'єктивність прокурора є ключовою гарантією справедливості кримінального процесу [18].

У цьому контексті ЄСПЛ неодноразово наголошував на необхідності забезпечення балансу між функцією обвинувачення та обов'язком дотримання

прав людини. Зокрема, у справі *Kaverzin v. Ukraine* Суд звернув увагу на недопустимість порушення прав людини внаслідок неналежного виконання обов'язків представниками держави [43].

Принцип незалежності є одним із ключових у системі міжнародних стандартів. Він передбачає, що прокурор повинен здійснювати свої повноваження без будь-якого неправомірного впливу з боку інших органів державної влади, посадових осіб чи приватних осіб.

Як зазначено у документах Венеційської комісії, незалежність прокурора є необхідною умовою забезпечення справедливості та ефективності кримінального правосуддя [41]. Водночас, як підкреслює Р. В. Мазурик, незалежність прокурора повинна поєднуватися з його підзвітністю, що забезпечує баланс між автономією та контролем [15].

Міжнародні стандарти приділяють значну увагу питанням доброчесності прокурора. Відповідно до Керівних принципів ООН, прокурори повинні дотримуватися високих моральних стандартів, уникати конфлікту інтересів та не допускати поведінки, яка може підірвати довіру до органів правопорядку [42]. Цей принцип має особливе значення в умовах цифрового суспільства, де будь-яка дія прокурора може бути предметом публічного обговорення. У зв'язку з цим етична поведінка прокурора набуває не лише професійного, але й соціального значення.

Міжнародні стандарти передбачають, що прокурор повинен бути підзвітним за свою діяльність, а також нести відповідальність за порушення професійних та етичних норм. Це забезпечує довіру до прокуратури та сприяє ефективному функціонуванню системи правосуддя. Зокрема, у Рекомендації Res(2000)19 підкреслюється необхідність створення ефективних механізмів контролю за діяльністю прокурорів, включаючи дисциплінарні процедури [44].

У таблиці 1.4 представимо основні міжнародні стандарти діяльності прокурора.

Таблиця 1.4

Основні міжнародні стандарти діяльності прокурора

Документ	Ключові принципи
Конвенція про захист прав людини	Гарантії справедливого суду, дотримання процесуальних прав особи
Керівні принципи ООН	Обов'язок об'єктивності, неупередженості та поваги до прав людини
Rec(2000)19	Незалежність прокурора, баланс між повноваженнями та підзвітністю
Венеційська комісія	Інституційна автономія прокуратури та запобігання політичному впливу

Джерело: складено автором на основі [8; 41; 42; 44].

Міжнародні стандарти суттєво впливають на формування національного законодавства України у сфері діяльності прокуратури. Вони знаходять своє відображення у положеннях Закону України «Про прокуратуру» [31], а також у практиці правозастосування. Як зазначає В. О. Допілка, імплементація міжнародних стандартів сприяє підвищенню ефективності діяльності прокуратури та зміцненню довіри до неї з боку суспільства [2].

Міжнародні стандарти професійної діяльності прокурора виконують не лише нормативну, але й інституційну функцію, формуючи єдині підходи до розуміння ролі прокуратури у демократичному суспільстві. Вони визначають не тільки правовий статус прокурора, але й модель його поведінки як носія публічної довіри. У цьому контексті особливого значення набуває підхід, відповідно до якого прокурор розглядається не лише як сторона обвинувачення, а як гарант дотримання прав людини. Саме такий підхід закріплений у міжнародних документах Ради Європи, які підкреслюють, що діяльність прокурора повинна бути спрямована на забезпечення справедливості, а не лише на досягнення обвинувального результату [8].

Як зазначає Р. В. Мазурик, сучасні міжнародні стандарти трансформують традиційне уявлення про прокуратуру, зміщуючи акцент із каральної функції на правозахисну [15]. Це, у свою чергу, зумовлює підвищення ролі етичних

принципів у діяльності прокурора, оскільки саме вони забезпечують баланс між повноваженнями та відповідальністю.

Незважаючи на формальне закріплення міжнародних стандартів у національному законодавстві, їх практична реалізація в Україні залишається складною. Це пов'язано з низкою факторів, серед яких можна виділити інституційні, правові та культурні. Як зазначає В. О. Допілка, однією з ключових проблем є формальний характер імплементації міжнародних стандартів, коли вони закріплюються у законодавстві, але не завжди знаходять відображення у практиці [2]. Це призводить до розриву між нормативними вимогами та реальною діяльністю прокурорів.

Водночас О. О. Овсяннікова звертає увагу на необхідність формування етичної культури прокурора як передумови ефективної реалізації міжнародних стандартів [18]. Це означає, що імплементація стандартів повинна відбуватися не лише на нормативному, але й на ціннісному рівні.

Міжнародні стандарти та прокурорська етика перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки саме через етичні принципи відбувається практична реалізація міжнародно-правових вимог. Етичні норми виступають своєрідним «механізмом імплементації» міжнародних стандартів у діяльність прокурора. Зокрема, такі принципи, як об'єктивність, доброчесність, незалежність та підзвітність, мають як етичний, так і міжнародно-правовий характер. Вони закріплені у міжнародних документах і водночас становлять основу професійної етики прокурора. У цьому контексті доцільно зазначити, що міжнародні стандарти фактично задають «рамку» для формування етичних вимог до прокурора, визначаючи їх зміст і спрямованість. Водночас прокурорська етика забезпечує їх практичну реалізацію, перетворюючи абстрактні принципи на конкретні правила поведінки.

У таблиці 1.5 розглянемо співвідношення міжнародних стандартів і принципів прокурорської етики.

Таблиця 1.5

Співвідношення міжнародних стандартів і принципів прокурорської етики

Міжнародний стандарт	Відповідний етичний принцип	Аналітичний зміст
Верховенство права	Законність	Визначає обов'язок прокурора діяти виключно в межах закону та не допускати свавільних рішень
Права людини	Об'єктивність	Забезпечує врахування як обвинувачувальних, так і виправдовувальних обставин, орієнтацію на справедливість
Незалежність	Незалежність	Гарантує відсутність неправомірного впливу на прокурора при прийнятті рішень
Підзвітність	Відповідальність	Передбачає можливість контролю за діяльністю прокурора та застосування дисциплінарних заходів

Джерело: складено автором на основі [8; 41; 42; 44;6].

Наведене співвідношення свідчить про тісний взаємозв'язок між міжнародними стандартами діяльності прокурора та принципами його професійної етики. Фактично кожен міжнародний стандарт знаходить своє відображення у відповідному етичному принципі, що забезпечує його практичну реалізацію у діяльності прокурора. Особливістю такого співвідношення є те, що міжнародні стандарти задають загальні орієнтири поведінки, тоді як етичні принципи конкретизують їх на рівні професійної діяльності. Наприклад, принцип верховенства права трансформується у вимогу законності як безпосереднього правила поведінки прокурора, а стандарти захисту прав людини – у принцип об'єктивності та неупередженості. Крім того, аналіз показує, що міжнародні стандарти мають комплексний характер і одночасно впливають на кілька аспектів етичної поведінки прокурора. Зокрема, принцип підзвітності поєднується не лише з відповідальністю, але й опосередковано пов'язаний із доброчесністю та прозорістю діяльності. Таким чином, міжнародні стандарти та прокурорська етика не існують ізольовано, а формують єдину систему регулювання діяльності прокурора, у межах якої правові та моральні вимоги

взаємодоповнюють одна одну. Це забезпечує не лише формальну законність, але й реальну справедливість у діяльності органів прокуратури.

У сучасних умовах міжнародні стандарти набувають особливого значення у зв'язку з реформуванням системи правосуддя та необхідністю підвищення довіри до органів прокуратури. Вони виступають критерієм оцінки ефективності діяльності прокурора та орієнтиром для вдосконалення законодавства.

Крім того, міжнародні стандарти сприяють формуванню єдиного правового простору, у межах якого забезпечується захист прав людини незалежно від національних особливостей правової системи.

Отже, міжнародні стандарти професійної етики прокурора формують цілісну систему принципів і вимог, спрямованих на забезпечення законності, об'єктивності, незалежності, доброчесності та підзвітності його діяльності. Вони закріплені у міжнародно-правових актах і конкретизуються у практиці Європейського суду з прав людини, що надає їм реального змісту та практичного значення. Водночас міжнародні стандарти не лише визначають загальні орієнтири діяльності прокурора, а й безпосередньо впливають на формування національного законодавства та правозастосовної практики. Їх реалізація в Україні пов'язана з необхідністю не лише формального закріплення відповідних норм, але й формування належної етичної культури прокурора як носія публічної довіри. Таким чином, міжнародні стандарти виступають важливим елементом механізму забезпечення належної професійної поведінки прокурора, поєднуючи правові та моральні засади його діяльності та створюючи основу для ефективного функціонування системи кримінальної юстиції.

1.3. Дисциплінарна відповідальність прокурора як вид юридичної відповідальності

Дисциплінарна відповідальність прокурора посідає особливе місце у системі юридичної відповідальності, оскільки поєднує у собі ознаки правового

регулювання та етичної оцінки професійної поведінки. Її специфіка зумовлена особливим статусом прокурора як представника публічної влади, діяльність якого безпосередньо пов'язана із забезпеченням законності, прав і свобод людини та функціонуванням системи кримінальної юстиції.

У загальнотеоретичному розумінні юридична відповідальність визначається як передбачена законом реакція держави на правопорушення, що виражається у застосуванні до правопорушника заходів примусу. Водночас дисциплінарна відповідальність має більш вузьку сферу застосування і пов'язана з порушенням службових обов'язків та/або правил професійної поведінки. Як зазначають М. Є. Шумило та В. П. Гмирко, у сучасних умовах розвитку правової системи дисциплінарна відповідальність набуває дедалі більшого значення як механізм забезпечення належного функціонування інституцій публічної влади [3].

Особливістю дисциплінарної відповідальності прокурора є те, що вона охоплює не лише порушення норм законодавства, але й відхилення від встановлених стандартів професійної етики. Це пов'язано з тим, що діяльність прокурора оцінюється не лише з точки зору законності, але й з позицій суспільної довіри, доброчесності та неупередженості. У цьому контексті дисциплінарна відповідальність виступає інструментом підтримання авторитету органів прокуратури та забезпечення відповідності поведінки прокурора очікуванням суспільства. Нормативною основою дисциплінарної відповідальності прокурора в Україні є положення Закон України «Про прокуратуру», зокрема стаття 43, яка визначає підстави притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності. До таких підстав, зокрема, належать вчинення дій, що порочать звання прокурора, порушення правил прокурорської етики, невиконання або неналежне виконання службових обов'язків [41]. Водночас важливим є те, що законодавець використовує оціночні категорії, такі як «порушення правил етики» або «дискредитація прокуратури», що зумовлює необхідність їх тлумачення у кожному конкретному випадку. Це, у свою чергу, надає дисциплінарній

відповідальності прокурора певної гнучкості, але водночас створює ризики неоднакового застосування норм.

У цьому контексті доцільно звернутися до положень КПК України, який встановлює процесуальні гарантії діяльності прокурора та визначає його повноваження у кримінальному провадженні [12]. Хоча КПК безпосередньо не регулює дисциплінарну відповідальність, він визначає стандарти процесуальної поведінки прокурора, порушення яких може стати підставою для притягнення до відповідальності.

Крім того, дисциплінарна відповідальність прокурора повинна розглядатися у контексті міжнародних стандартів захисту прав людини, зокрема положень Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який встановлює базові гарантії справедливого судового розгляду та належного правосуддя [16]. У цьому аспекті дисциплінарна відповідальність виступає не лише засобом покарання, але й механізмом забезпечення дотримання прав людини у діяльності прокурора. Суттєвою ознакою дисциплінарної відповідальності прокурора є її функціональна спрямованість. Вона виконує не лише каральну, але й превентивну та регулятивну функції (табл. 1.6). Превентивна функція полягає у запобіганні порушенням шляхом формування у прокурорів належного рівня професійної культури та відповідальності. Регулятивна функція проявляється у встановленні стандартів поведінки, які повинні дотримуватися прокурорами як у службовій діяльності, так і поза нею.

Таблиця 1.6

Функції дисциплінарної відповідальності прокурора

Функція	Зміст	Практичне значення
Каральна	Передбачає застосування дисциплінарних стягнень за порушення	Забезпечує невідворотність відповідальності
Превентивна	Спрямована на запобігання порушенням	Формує належний рівень професійної культури
Регулятивна	Встановлює стандарти поведінки прокурора	Визначає межі допустимої поведінки
Репутаційна	Впливає на оцінку прокурора як носія публічної довіри	Підтримує авторитет прокуратури

Джерело: складено автором на основі [3136].

Наведена класифікація функцій дисциплінарної відповідальності свідчить про її багатовимірний характер та важливу роль у забезпеченні належного функціонування органів прокуратури. Особливістю є те, що дисциплінарна відповідальність не обмежується лише каральним впливом, а виконує значно ширші завдання, спрямовані на формування професійної культури прокурора та запобігання правопорушенням. Важливо підкреслити, що превентивна та регулятивна функції мають пріоритетне значення, оскільки саме вони забезпечують довгостроковий ефект у вигляді підвищення рівня правосвідомості та етичної відповідальності прокурорів. У цьому контексті дисциплінарна відповідальність виступає не лише як реакція на порушення, але й як інструмент формування належної поведінки. Крім того, наявність репутаційного виміру дисциплінарної відповідальності свідчить про її тісний зв'язок із суспільною довірою до органів прокуратури. Будь-яке порушення етичних норм має не лише індивідуальні наслідки для прокурора, але й впливає на сприйняття інституції в цілому. Таким чином, системний аналіз функцій дисциплінарної відповідальності підтверджує її комплексний характер і дозволяє розглядати її як один із ключових механізмів забезпечення ефективності та доброчесності діяльності прокуратури.

Водночас дисциплінарна відповідальність прокурора має тісний зв'язок із поняттям професійної етики. Етичні норми виступають своєрідним критерієм оцінки поведінки прокурора, а їх порушення трансформується у юридично значущі наслідки. У зв'язку з цим доцільно узагальнити взаємозв'язок між етичними вимогами та дисциплінарною відповідальністю прокурора у таблиці 1.7. Наведена систематизація демонструє, що етичні норми та дисциплінарна відповідальність перебувають у прямому причинно-наслідковому зв'язку. Порушення етичних вимог не залишається на рівні моральної оцінки, а трансформується у юридичну площину через механізм дисциплінарної відповідальності. Особливістю цього взаємозв'язку є те, що етичні стандарти фактично визначають зміст дисциплінарних проступків. Саме через них

формується уявлення про належну поведінку прокурора, відхилення від якої тягне юридичні наслідки.

Таблиця 1.7

Взаємозв'язок професійної етики та дисциплінарної відповідальності
прокурора

Етична вимога	Зміст порушення	Юридичні наслідки
Об'єктивність	Упередженість, неврахування всіх обставин	Дисциплінарне стягнення
Доброчесність	Використання статусу у приватних інтересах	Притягнення до відповідальності
Незалежність	Підпорядкування неправомірному впливу	Порушення дисциплінарного провадження
Повага до закону	Ігнорування норм або зловживання правами	Визнання дій такими, що порочать звання прокурора

Джерело: складено автором на основі [6; 3; 31].

Таким чином, дисциплінарна відповідальність виступає механізмом забезпечення обов'язковості етичних норм, що підтверджує їх правову значущість та інтеграцію у систему юридичного регулювання діяльності прокурора.

Окрему увагу слід приділити питанням співвідношення дисциплінарної відповідальності прокурора з іншими видами юридичної відповідальності. На відміну від кримінальної чи адміністративної відповідальності, дисциплінарна відповідальність не передбачає застосування суворих санкцій, однак її наслідки можуть бути не менш значущими для професійної діяльності прокурора, оскільки пов'язані з його кар'єрою, репутацією та можливістю подальшого перебування на посаді. Таким чином, дисциплінарна відповідальність прокурора є самостійним видом юридичної відповідальності, що має комплексний характер і поєднує у собі правові та етичні елементи. Вона виступає важливим механізмом забезпечення належної поведінки прокурора, підтримання авторитету органів прокуратури та зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя.

Підстави дисциплінарної відповідальності прокурора становлять одну з ключових складових механізму забезпечення належної професійної поведінки та

дотримання стандартів прокурорської етики. Їх визначення має як нормативне, так і доктринальне значення, оскільки саме через встановлення підстав окреслюються межі допустимої поведінки прокурора та критерії її оцінки. Відповідно до положень Закон України «Про прокуратуру», дисциплінарна відповідальність прокурора настає у разі вчинення дисциплінарного проступку, під яким розуміється протиправна винна дія або бездіяльність, що полягає у порушенні службових обов'язків або правил професійної етики [31]. Таким чином, законодавець прямо визнає етичні норми складовою правового регулювання діяльності прокурора.

У науковій літературі підстави дисциплінарної відповідальності розглядаються як сукупність юридичних фактів, з настанням яких пов'язується можливість застосування дисциплінарного стягнення. Як зазначають М. Є. Шумило та В. П. Гмирко, дисциплінарна відповідальність у сучасних умовах виконує не лише каральну, але й регулятивну функцію, спрямовану на забезпечення належного функціонування органів публічної влади [3]. Особливістю підстав дисциплінарної відповідальності прокурора є їх комплексний характер. Вони охоплюють як порушення конкретних норм законодавства, так і відхилення від встановлених етичних стандартів. У цьому контексті дисциплінарний проступок може проявлятися не лише у формі прямого порушення закону, але й у поведінці, яка формально не є протиправною, проте суперечить принципам доброчесності, об'єктивності чи незалежності.

З огляду на це доцільно виокремити основні групи підстав дисциплінарної відповідальності прокурора, які дозволяють систематизувати відповідні порушення у таблиці 1.8. Наведена класифікація свідчить про те, що підстави дисциплінарної відповідальності прокурора мають багаторівневий характер і охоплюють як юридичні, так і етичні аспекти його діяльності. Особливістю є те, що значна частина підстав має оціночний характер, що зумовлює необхідність їх інтерпретації у кожному конкретному випадку.

Таблиця 1.8

Класифікація підстав дисциплінарної відповідальності прокурора

Група підстав	Зміст	Приклади
Порушення службових обов'язків	Невиконання або неналежне виконання функцій	процесуальні порушення
Порушення етичних норм	Недотримання стандартів поведінки	неетична поведінка
Дискредитація прокуратури	Дії, що підривають довіру до інституції	публічні скандали
Зловживання статусом	Використання повноважень у приватних інтересах	отримання вигоди

Джерело: складено автором на основі [12; 31; 3].

У цьому контексті важливу роль відіграє Кримінальний процесуальний кодекс України, який визначає стандарти процесуальної поведінки прокурора у кримінальному провадженні [12]. Порушення цих стандартів може розглядатися як одна з підстав дисциплінарної відповідальності, навіть якщо воно не призвело до істотних процесуальних наслідків.

Окрему увагу слід приділити підставам, пов'язаним із порушенням правил прокурорської етики. Як свідчить аналіз наукових підходів, саме ця категорія є найбільш складною з точки зору правового визначення, оскільки включає значну кількість оціночних понять, таких як «недоброчесна поведінка», «дискредитація», «порушення професійної честі». Як зазначають дослідники, така невизначеність з одного боку забезпечує гнучкість правозастосування, а з іншого – створює ризики суб'єктивного тлумачення [24]. У зв'язку з цим виникає проблема правової визначеності підстав дисциплінарної відповідальності прокурора. З одного боку, законодавець не може передбачити всі можливі форми неналежної поведінки, що зумовлює використання оціночних категорій. З іншого боку, надмірна невизначеність може призводити до неоднакового застосування норм та порушення принципу правової визначеності. Крім того, підстави дисциплінарної відповідальності прокурора тісно пов'язані із забезпеченням прав людини. У цьому контексті важливе значення мають положення Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, які встановлюють стандарти справедливого судового розгляду та належного

правосуддя [16]. Порухення цих стандартів прокурором може розглядатися не лише як процесуальне порушення, але й як дисциплінарний проступок. Таким чином, підстави дисциплінарної відповідальності прокурора характеризуються комплексністю, оціночністю та тісним зв'язком із етичними стандартами. Саме через них відбувається трансформація моральних вимог у юридично значущі наслідки, що забезпечує ефективність механізму дисциплінарної відповідальності.

Аналіз практики дисциплінарних органів прокуратури дозволяє більш чітко окреслити зміст та межі застосування норм прокурорської етики у реальних умовах. Особливу увагу в цьому контексті слід приділити рішенням Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, які відображають типові порушення та підходи до їх оцінки. Так, у рішенні Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 17 грудня 2025 року № 549дп-25 встановлено, що прокурор, усвідомлюючи суспільну чутливість питання щодо можливого незаконного отримання статусу особи з інвалідністю, не вжив жодних заходів для підтвердження законності свого статусу, зокрема ухилився від проходження медичного огляду та не реагував на звернення керівництва. Така поведінка була кваліфікована як прояв необ'єктивності та відсутності належної професійної ініціативи, що призвело до дискредитації органів прокуратури. У цьому рішенні КДКП наголосила, що прокурор порушив принцип об'єктивності, який є одним із базових етичних принципів, закріплених у законодавстві та Кодексі професійної етики. Крім того, комісія звернула увагу на відсутність усвідомлення прокурором етичної природи своїх порушень, що свідчить про глибшу проблему – невідповідність особистих ціннісних орієнтирів вимогам професії [24].

Не менш показовим є рішення КДКП від 15 жовтня 2025 року № 475дп-25, у якому встановлено, що прокурор вступив у позаслужбові відносини з метою отримання неправомірної вигоди та фактично використав свій статус для особистого збагачення. Зазначені дії були кваліфіковані як грубе порушення правил прокурорської етики та вчинення дисциплінарного проступку, що

порочить звання прокурора. Особливого значення набуває також рішення КДКП від 22 жовтня 2025 року № 483дп-25, у якому прокурор, після вчинення дорожньо-транспортної пригоди, намагався уникнути відповідальності шляхом використання службового посвідчення та надання неправдивої інформації. Такі дії були розцінені як порушення принципів доброчесності та законності, що свідчить про недопустимість використання службового статусу в особистих цілях. Крім того, у рішенні від 05 листопада 2025 року № 500дп-25 встановлено, що прокурор допустив грубу, агресивну та неетичну поведінку щодо працівників поліції, використовуючи ненормативну лексику, погрози та посилення на особисті зв'язки. Така поведінка була кваліфікована як одноразове грубе порушення правил прокурорської етики [24].

Аналіз наведених рішень дозволяє дійти висновку, що порушення прокурорської етики у більшості випадків пов'язані не лише з формальним недотриманням норм, а із глибшими проблемами професійної культури та усвідомлення ролі прокурора як носія публічної довіри. Найбільш поширеними є порушення, пов'язані з використанням службового статусу у приватних інтересах, недоброчесною поведінкою, а також нехтуванням вимогами об'єктивності та неупередженості. Водночас практика КДКП свідчить про те, що етичні норми мають реальний юридичний зміст і забезпечуються механізмом дисциплінарної відповідальності. Це підтверджує їх подвійний характер як морально-правових регуляторів поведінки прокурора.

Висновки до першого розділу

У першому розділі досліджено теоретико-правові засади прокурорської етики та дисциплінарної відповідальності прокурора, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про їх зміст, правову природу та взаємозв'язок у сучасній системі правового регулювання.

Насамперед встановлено, що прокурорська етика є складним міждисциплінарним явищем, яке поєднує моральні та правові елементи. Вона виступає не лише системою ціннісних орієнтирів професійної діяльності прокурора, але й важливим інструментом забезпечення законності, справедливості та довіри суспільства до органів прокуратури. У сучасних умовах її значення зростає у зв'язку з ускладненням соціальних процесів, цифровізацією та підвищенням вимог до публічної служби, що зумовлює необхідність адаптації етичних стандартів до нових викликів.

У ході аналізу міжнародних стандартів встановлено, що вони формують універсальну систему принципів діяльності прокурора, яка ґрунтується на ідеях верховенства права, захисту прав людини, незалежності, об'єктивності та підзвітності. Ці стандарти закріплені у міжнародно-правових актах та конкретизуються у практиці Європейського суду з прав людини, що забезпечує їх реальне застосування. Водночас вони виступають орієнтиром для розвитку національного законодавства та правозастосовної практики, сприяючи гармонізації української правової системи із європейськими підходами.

Дослідження показало, що дисциплінарна відповідальність прокурора є самостійним видом юридичної відповідальності, який має комплексний характер і поєднує правові та етичні аспекти. Її особливість полягає у тому, що підставою для притягнення до відповідальності можуть бути не лише порушення норм законодавства, але й відхилення від стандартів професійної етики. Це зумовлює її особливу роль як механізму забезпечення належної поведінки прокурора та підтримання авторитету органів прокуратури.

Обґрунтовано, що дисциплінарна відповідальність виконує низку важливих функцій, зокрема каральну, превентивну, регулятивну та репутаційну. При цьому превентивна та регулятивна функції мають ключове значення, оскільки спрямовані на формування належного рівня професійної культури прокурора та запобігання правопорушенням. Це свідчить про те, що дисциплінарна відповідальність є не лише засобом реагування на порушення, але й інструментом формування стандартів поведінки.

Особливу увагу приділено аналізу підстав дисциплінарної відповідальності, які характеризуються комплексністю та оціночним характером. Встановлено, що вони охоплюють як порушення службових обов'язків, так і недотримання етичних норм, а також дії, що дискредитують органи прокуратури або пов'язані зі зловживанням статусом. Така багатовимірність зумовлює необхідність їх інтерпретації у кожному конкретному випадку, що, з одного боку, забезпечує гнучкість правозастосування, а з іншого – створює ризики неоднокового тлумачення.

Аналіз дисциплінарної практики засвідчив, що порушення прокурорської етики найчастіше пов'язані з використанням службового становища у приватних інтересах, недоброчесною поведінкою, а також недотриманням принципів об'єктивності та неупередженості. Це дозволяє зробити висновок про те, що основні проблеми у сфері дисциплінарної відповідальності мають не лише правовий, але й ціннісний характер і пов'язані з рівнем професійної культури прокурорів.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що прокурорська етика та дисциплінарна відповідальність перебувають у тісному взаємозв'язку та утворюють єдиний механізм регулювання поведінки прокурора. Етичні норми визначають зміст належної поведінки, а дисциплінарна відповідальність забезпечує їх обов'язковість через механізм юридичного примусу. Така інтеграція моральних і правових засад є необхідною умовою ефективного функціонування прокуратури та зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя.

РОЗДІЛ 2

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ ПРОКУРОРА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні

Дисциплінарна відповідальність прокурорів в Україні не є простим або вузько спеціалізованим правовим інститутом. Вона формується на перетині кількох правових площин і фактично відображає складність самого статусу прокурора як публічного обвинувача у кримінальному провадженні. Саме тому її регулювання не може обмежуватися лише одним законом – навіть таким ключовим, як Закон України «Про прокуратуру» [31]. Якщо подивитися ширше, дисциплінарна відповідальність прокурора існує як частина загальної системи юридичної відповідальності. Вона постійно «перетинається» з кримінальною, адміністративною і навіть цивільною відповідальністю. Наприклад, одна й та сама поведінка прокурора – скажімо, грубе порушення процесуальних прав учасників провадження – залежно від обставин може бути оцінена або як дисциплінарний проступок, або як злочин, або як адміністративне правопорушення. У цьому сенсі положення Кримінального процесуального кодексу України [12], Кримінального кодексу України [11] та Кодексу України про адміністративні правопорушення [7] фактично задають рамки, в яких визначається зміст дисциплінарної відповідальності.

Водночас саме на цьому етапі виникає одна з ключових проблем: законодавство не дає чіткої відповіді, де саме проходить межа між різними видами відповідальності прокурора. На практиці це означає, що оцінка його дій часто залежить не стільки від чітких критеріїв, скільки від інтерпретації конкретного органу або посадової особи. Така ситуація створює ризик як вибіркового притягнення до відповідальності, так і, навпаки, уникнення її у

випадках, коли вона об'єктивно необхідна. У свою чергу, це прямо впливає на довіру до прокуратури як інституції.

Окремо варто звернути увагу на те, що дисциплінарна відповідальність прокурора в Україні значною мірою ґрунтується не лише на правових, а й на етичних нормах. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів [6] формально не є законом, однак його роль у дисциплінарній практиці важко переоцінити. Фактично він встановлює стандарти поведінки, порушення яких може стати підставою для застосування дисциплінарних санкцій. Це означає, що межі відповідальності прокурора визначаються не тільки через юридично чіткі заборони, а й через більш оціночні категорії – такі як доброчесність, неупередженість чи професійна стриманість.

З одного боку, це дозволяє більш гнучко реагувати на різні прояви неналежної поведінки. З іншого – створює ризик суб'єктивності, оскільки оцінка «етичності» дій прокурора не завжди може бути однозначною. У цьому проявляється загальна тенденція до зближення права і моралі у сфері публічної служби, про що також зазначається у наукових дослідженнях [35; 2]. Однак на практиці таке зближення потребує дуже обережного застосування, щоб не перетворити дисциплінарну відповідальність на інструмент оціночного або навіть політично вмотивованого впливу.

Ще один важливий аспект – це вплив міжнародних стандартів. Українське законодавство у сфері прокуратури формувалося з урахуванням рекомендацій Ради Європи та ООН, зокрема щодо незалежності та підзвітності прокурорів [42; 44; 41]. Однак проблема полягає в тому, що ці стандарти часто імплементуються фрагментарно. Вони декларуються на рівні принципів, але не завжди отримують чітке процедурне наповнення. У результаті виникає розрив між проголошеними вимогами і реальною практикою їх застосування.

Не можна оминути і роль інституційного механізму реалізації дисциплінарної відповідальності. В Україні таку функцію виконує Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів, діяльність якої врегульована окремими нормативними актами [19]. Саме вона приймає рішення про

притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності, що робить її ключовим елементом усієї системи. Водночас аналіз практики КДКП [4] показує, що проблема неоднаковості підходів до оцінки дисциплінарних проступків залишається актуальною. Подібні ситуації підсилюють відчуття правової невизначеності та знижують передбачуваність правозастосування.

У підсумку можна констатувати, що нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні має комплексний і водночас неоднорідний характер. Воно поєднує норми різних галузей права, етичні стандарти та міжнародні рекомендації, але при цьому не завжди забезпечує їх узгодженість між собою. Основна проблема полягає не у відсутності нормативної бази як такої, а у відсутності чітких меж, критеріїв і єдиних підходів до її застосування. Саме це зумовлює необхідність подальшого аналізу окремих рівнів такого регулювання, починаючи з конституційних засад.

Хоча дисциплінарна відповідальність прокурорів прямо не деталізується на рівні Конституції України, її базові засади закладаються саме на конституційному рівні. І це не формальність. Саме Конституція визначає ті рамки, в яких узагалі можливе притягнення прокурора до відповідальності – і водночас встановлює межі, які держава не має права порушувати. Передусім йдеться про принцип верховенства права, закріплений у Конституції України [9]. У контексті дисциплінарної відповідальності прокурора цей принцип має не декларативне, а цілком практичне значення. Він вимагає, щоб будь-яке рішення про притягнення до відповідальності було не лише формально законним, а й обґрунтованим, пропорційним і передбачуваним. Іншими словами, дисциплінарне провадження не може перетворюватися на інструмент тиску або реагування «за доцільністю». Однак саме тут виникає одна з ключових проблем української практики: принцип верховенства права часто проголошується, але не завжди реалізується на рівні конкретних рішень. Це особливо помітно у випадках, коли оцінка дій прокурора має оціночний характер – наприклад, щодо «неналежної поведінки» або «порушення етичних стандартів». У таких ситуаціях ризик суб'єктивного підходу суттєво зростає.

Не менш важливими є конституційні гарантії прав і свобод людини, які прямо впливають на зміст дисциплінарної відповідальності. Зокрема, право на справедливий розгляд справи та право на захист, закріплені як у Конституції України [9], так і в міжнародних актах, зокрема у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8], мають застосовуватися і в дисциплінарних провадженнях щодо прокурорів. Це означає, що прокурор, навіть будучи представником держави, у таких процедурах виступає як особа, права якої потребують гарантій і захисту.

Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що дисциплінарні провадження щодо посадових осіб можуть підпадати під дію стандартів справедливого суду, особливо коли йдеться про серйозні наслідки для кар'єри або репутації. Наприклад, у справі *Kaverzin v. Ukraine* [43] Суд наголосив на важливості ефективних механізмів відповідальності представників держави, тоді як у справі *Salduz v. Turkey* [45] було акцентовано на необхідності дотримання процесуальних гарантій навіть на ранніх стадіях провадження. Хоча ці рішення прямо не стосуються дисциплінарної відповідальності прокурорів, їх логіка має універсальний характер і застосовується до будь-яких процедур, де вирішується питання про права особи.

Окрему увагу слід приділити принципу незалежності прокурора, який, хоча і не сформульований у Конституції так прямо, як щодо суддів, однак випливає із загальної логіки організації публічної влади та функцій прокуратури [9]. Цей принцип створює певну напругу у сфері дисциплінарної відповідальності. З одного боку, прокурор повинен бути підзвітним і нести відповідальність за свої дії. З іншого – надмірно широкі або нечітко визначені підстави дисциплінарної відповідальності можуть використовуватися як інструмент впливу на його процесуальні рішення.

Саме тому в сучасній правовій доктрині підкреслюється необхідність балансу між незалежністю та відповідальністю прокурора. Такий баланс не може бути досягнутий лише через формальне закріплення норм – він потребує чітких критеріїв оцінки поведінки прокурора і прозорих процедур притягнення до

відповідальності. У протилежному випадку дисциплінарна відповідальність ризикує втратити свою правову природу і перетворитися на інструмент управління або навіть санкціонування «небажаної» поведінки. Крім того, важливе значення має принцип юридичної визначеності, який є складовою верховенства права. У контексті дисциплінарної відповідальності це означає, що підстави притягнення до відповідальності повинні бути сформульовані достатньо чітко, щоб прокурор міг передбачити наслідки своїх дій. В українському законодавстві ця вимога реалізована лише частково. Значна кількість підстав дисциплінарної відповідальності має оціночний характер, що знову ж таки створює простір для різного тлумачення. У підсумку можна зробити висновок, що конституційні засади дисциплінарної відповідальності прокурорів виконують подвійну функцію. З одного боку, вони забезпечують можливість притягнення прокурора до відповідальності як елементу контролю за здійсненням публічної влади. З іншого – виступають гарантією того, що таке притягнення не порушуватиме основоположних прав і принципів правової держави. Саме ця подвійність і визначає складність подальшого нормативного регулювання у цій сфері.

Якщо конституційні положення лише задають загальні рамки дисциплінарної відповідальності прокурорів, то її реальний зміст формується саме на рівні спеціального законодавства. Центральне місце тут займає Закон України «Про прокуратуру» [31], який не просто визначає підстави відповідальності, а фактично конструює всю дисциплінарну модель – від визначення проступків до механізму їх розгляду. На перший погляд, законодавче регулювання виглядає достатньо деталізованим: передбачені підстави дисциплінарної відповідальності, визначено види дисциплінарних стягнень, встановлено порядок їх застосування та окреслено повноваження відповідних органів. Однак при більш уважному аналізі стає очевидним, що ця “деталізація” не завжди означає чіткість. Однією з ключових проблем є характер самих підстав дисциплінарної відповідальності. Значна їх частина сформульована через оціночні поняття – такі як «неналежне виконання службових обов’язків»,

«поведінка, що порочить звання прокурора», «порушення правил прокурорської етики». З одного боку, така конструкція дає можливість реагувати на широкий спектр порушень, які неможливо передбачити у вичерпному переліку. З іншого – вона відкриває простір для довільного тлумачення, що суперечить вимогам юридичної визначеності. На практиці це означає, що одна й та сама поведінка може отримати різну оцінку залежно від конкретного складу органу, який розглядає справу. Саме тому проблема неоднаковості дисциплінарної практики залишається актуальною. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, яка виступає центральним органом у системі притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності.

Правовий статус і порядок роботи КДКП визначаються окремими нормативними актами [19], що доповнюють положення Закону «Про прокуратуру». Формально така модель відповідає сучасним підходам до забезпечення незалежності дисциплінарних органів. Водночас її ефективність значною мірою залежить не стільки від нормативної конструкції, скільки від практики застосування.

Аналіз рішень КДКП [4] свідчить про наявність певних тенденцій, які не завжди можна оцінити однозначно. З одного боку, Комісія виконує важливу функцію очищення системи та реагування на порушення. З іншого – у низці випадків простежується проблема недостатньої аргументованості рішень або різного підходу до подібних ситуацій. Це створює відчуття нестабільності правозастосування і знижує рівень передбачуваності для самих прокурорів.

Водночас слід враховувати, що дисциплінарна відповідальність прокурорів не формується ізольовано, а розвивається у загальному контексті реформування системи правосуддя. У цьому сенсі важливе значення має Закон України «Про Вищу раду правосуддя» [25], який визначає підходи до дисциплінарної відповідальності суддів та встановлює стандарти незалежності й процедурних гарантій у відповідних провадженнях. Хоча його положення безпосередньо не поширюються на прокурорів, закладені в ньому принципи

впливають на формування аналогічних механізмів у діяльності органів прокурорського самоврядування, зокрема Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

Окремої уваги заслуговує питання видів дисциплінарних стягнень. Закон передбачає їх градацію – від зауваження до звільнення з посади. Формально така система відповідає принципу пропорційності. Проте на практиці виникає питання: наскільки послідовно застосовується цей принцип, чи справді тяжкість стягнення відповідає характеру порушення, чи інколи рішення мають більш ситуативний характер.

Ще одним важливим аспектом є співвідношення дисциплінарної відповідальності з іншими видами відповідальності. Закон «Про прокуратуру» не дає чіткого алгоритму дій у ситуаціях, коли поведінка прокурора одночасно має ознаки дисциплінарного проступку і, наприклад, кримінального правопорушення. У таких випадках виникає питання пріоритетності процедур і можливості їх паралельного застосування. Відсутність чіткої регламентації може призводити як до дублювання процесів, так і до їх взаємного блокування. Водночас не можна ігнорувати позитивні аспекти чинного регулювання. Зокрема, сама наявність окремого дисциплінарного органу, процедурної регламентації та можливості оскарження рішень свідчить про поступове наближення української моделі до європейських стандартів. Однак проблема полягає в тому, що формальна відповідність стандартам ще не гарантує їх реальної ефективності. У підсумку спеціальне законодавство у сфері прокуратури формує основу дисциплінарної відповідальності прокурорів, але не позбавлене внутрішніх суперечностей. Його ключовими проблемами залишаються оціночний характер підстав відповідальності, відсутність чітких критеріїв їх застосування та неоднорідність дисциплінарної практики. Саме ці аспекти потребують подальшого аналізу, зокрема через призму галузевого законодавства, яке визначає стандарти професійної діяльності прокурора.

Якщо спеціальне законодавство у сфері прокуратури визначає загальні рамки дисциплінарної відповідальності, то саме галузеві нормативні акти

фактично наповнюють її реальним змістом. Йдеться передусім про Кримінальний процесуальний кодекс України [12], Кримінальний кодекс України [11] та Кодекс України про адміністративні правопорушення [7], які встановлюють стандарти поведінки прокурора у різних правових площинах.

Прокурор у кримінальному провадженні не є «вільним» суб'єктом у своїх рішеннях – його діяльність жорстко регламентована нормами процесуального права. Саме тому більшість дисциплінарних проступків фактично виникають як наслідок порушення вимог Кримінального процесуального кодексу України [12]. Це можуть бути як процедурні порушення (недотримання строків, неналежне процесуальне керівництво), так і більш суттєві – наприклад, ігнорування прав сторін або неналежне реагування на порушення під час досудового розслідування. Однак тут виникає принципове питання: чи будь-яке порушення процесуальних норм автоматично повинно тягнути дисциплінарну відповідальність. У такому разі дисциплінарна відповідальність перетворилася б на механізм «покарання за помилки», що суперечить самій природі юридичної відповідальності. Проблема полягає в тому, що законодавство не встановлює чіткої межі між процесуальною помилкою, яка є допустимою в межах професійної діяльності, і дисциплінарним проступком, який вимагає реагування. Ця невизначеність створює небезпечну ситуацію. З одного боку, прокурор може опинитися під ризиком відповідальності за будь-яке відхилення від ідеальної моделі поведінки. З іншого – серйозні порушення можуть залишатися без належної реакції, якщо їх оцінка буде занижена. Таким чином, саме відсутність чітких критеріїв оцінки порушень процесуального характеру є однією з ключових проблем сучасної дисциплінарної практики.

Не менш важливим є співвідношення дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Кримінальний кодекс України [11] встановлює відповідальність за найбільш небезпечні порушення, зокрема зловживання владою, службову недбалість або порушення прав людини. У теорії все виглядає доволі чітко: якщо діяння має ознаки злочину – застосовується кримінальна відповідальність. Проте на практиці межа між «грубим дисциплінарним

проступком» і «кримінальним правопорушенням» часто є розмитою. Це особливо помітно у випадках, пов'язаних із порушенням прав учасників кримінального провадження. Наприклад, неналежне забезпечення права на захист може розглядатися як дисциплінарне порушення, але за певних обставин – як кримінально каране діяння. Відсутність чітких критеріїв відмежування призводить до того, що рішення про кваліфікацію таких дій часто має ситуативний характер.

Окремий рівень становить адміністративна відповідальність, передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення [7]. Вона застосовується у випадках менш значних порушень, зокрема пов'язаних із корупційними правопорушеннями або порушенням встановлених процедур. Проте і тут виникає питання співвідношення з дисциплінарною відповідальністю: чи повинні такі правопорушення автоматично тягнути дисциплінарні наслідки, чи ці види відповідальності можуть існувати паралельно. На практиці часто спостерігається ситуація, коли одне й те саме порушення стає підставою для кількох видів відповідальності. Формально це не суперечить закону, однак ставить під сумнів принцип справедливості та пропорційності. Адже подвійне або навіть потрійне реагування на одну й ту саму поведінку може виглядати як надмірне. У підсумку галузеве законодавство не просто «доповнює» спеціальне регулювання дисциплінарної відповідальності, а фактично визначає її зміст через встановлення стандартів професійної діяльності прокурора. Саме через призму норм кримінального процесу, кримінального та адміністративного права оцінюється належність його поведінки. Водночас відсутність чітких критеріїв відмежування різних видів відповідальності залишається однією з ключових проблем, що потребує як теоретичного осмислення, так і законодавчого врегулювання.

На відміну від більшості сфер публічної служби, де дисциплінарна відповідальність базується переважно на чітко визначених правових нормах, у діяльності прокурора особливу роль відіграють етичні стандарти. У цьому контексті Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів [6] виступає не

просто допоміжним документом, а фактично самостійним джерелом регулювання, яке безпосередньо впливає на визначення підстав дисциплінарної відповідальності. Його специфіка полягає в тому, що він не встановлює жорстких юридичних заборон у класичному розумінні, а формулює стандарти належної поведінки через такі категорії, як доброчесність, неупередженість, стриманість, повага до прав людини. Саме ці категорії і стають критеріями оцінки дій прокурора у дисциплінарному провадженні. І тут виникає ключове питання: чи можуть настільки оціночні поняття бути достатньою підставою для застосування юридичної відповідальності. З одного боку, відповідь очевидна – без етичних стандартів неможливо забезпечити належний рівень професійної поведінки прокурора. Жоден закон не здатний передбачити всі можливі ситуації, в яких може проявитися неналежна поведінка. Саме тому етичні норми виконують функцію «заповнення прогалин», дозволяючи реагувати на ті випадки, які не охоплюються формальними правовими приписами. З іншого боку, така конструкція створює серйозні ризики. Основна проблема полягає в тому, що етичні норми за своєю природою є більш гнучкими і менш визначеними, ніж правові. Вони передбачають значний простір для інтерпретації, а отже – і для суб'єктивного підходу. У дисциплінарній практиці це може призводити до ситуацій, коли одна й та сама поведінка оцінюється по-різному залежно від конкретного органу або навіть конкретного складу цього органу. Фактично виникає парадоксальна ситуація: прокурор може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності не за чітко визначене правопорушення, а за відхилення від певного «етичного ідеалу», який не завжди має однозначне тлумачення. У цьому сенсі етичні стандарти перетворюються з орієнтира поведінки на інструмент юридичної оцінки, що несе в собі потенційні ризики для принципу правової визначеності. У науковій літературі неодноразово підкреслюється, що взаємодія права і моралі у діяльності прокурора є неминучою [35; 2]. Проте важливо розуміти, що ця взаємодія має свої межі. Якщо етичні норми починають домінувати над правовими, це може призвести до

розмивання чітких критеріїв відповідальності. У свою чергу, це створює передумови для довільного застосування дисциплінарних санкцій.

Ще один аспект, який заслуговує на увагу, – це питання співвідношення етичних стандартів і спеціального законодавства. Формально Кодекс професійної етики прокурорів [6] не має статусу закону, однак на практиці його положення часто використовуються як безпосередня підстава для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Така ситуація ставить під сумнів ієрархію нормативних актів, адже фактично документ нижчої юридичної сили отримує значення, співмірне із законом. Водночас не можна заперечувати і позитивну роль етичних стандартів. Вони формують професійну культуру, задають орієнтири поведінки та сприяють підвищенню довіри до прокуратури. Проблема полягає не в самій наявності таких стандартів, а у відсутності чітких механізмів їх застосування в дисциплінарній практиці.

Окреме місце у системі нормативного регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів займає антикорупційне та суміжне законодавство. Його значення складно переоцінити, оскільки саме через ці норми формуються ключові вимоги до доброчесності прокурора як представника державної влади. Йдеться передусім про Закон України «Про запобігання корупції» [28], а також пов'язані з ним нормативні акти, які встановлюють обмеження, обов'язки та механізми контролю за поведінкою посадових осіб. На відміну від класичних дисциплінарних норм, антикорупційне законодавство має більш чіткий і формалізований характер. Воно визначає конкретні вимоги – наприклад, щодо декларування майна, запобігання конфлікту інтересів, обмеження щодо отримання подарунків. У цьому сенсі такі норми виглядають значно більш «жорсткими» і визначеними порівняно з етичними стандартами. Проте саме це створює іншу проблему – їх формальне дотримання не завжди означає реальну доброчесність. У контексті дисциплінарної відповідальності прокурора антикорупційні порушення часто виступають як подвійна підстава реагування. З одного боку, вони можуть тягнути адміністративну або навіть кримінальну відповідальність. З іншого – практично завжди мають дисциплінарні наслідки.

Така «подвійність» виглядає логічною, однак на практиці породжує питання щодо меж і співвідношення різних видів відповідальності. Наприклад, порушення вимог щодо конфлікту інтересів може бути кваліфіковане як адміністративне правопорушення, передбачене Кодексом України про адміністративні правопорушення [7], але водночас стати підставою для дисциплінарного провадження. У такій ситуації виникає питання: чи є дисциплінарна відповідальність додатковою санкцією, чи вона має самостійне значення? Відповідь на це питання законодавство прямо не дає, що знову ж таки залишає простір для різного підходу на практиці.

Ще одним важливим аспектом є співвідношення антикорупційних вимог із етичними стандартами. Формально ці сфери частково перетинаються: і законодавство про запобігання корупції, і Кодекс професійної етики прокурорів [6] спрямовані на забезпечення доброчесності. Однак підхід до цього поняття є різним. Якщо антикорупційне законодавство фіксує конкретні заборони та обов'язки, то етичні норми формують більш широкий, ціннісний підхід до поведінки прокурора. На практиці це означає, що навіть за відсутності формального порушення антикорупційних вимог поведінка прокурора може бути визнана такою, що не відповідає стандартам доброчесності. І навпаки – формальне дотримання всіх вимог не завжди гарантує відсутність етичних зауважень. Така ситуація ще раз підкреслює складність визначення меж дисциплінарної відповідальності. Окремо варто звернути увагу на те, що антикорупційне законодавство значною мірою орієнтоване на превенцію, а не лише на покарання. Воно створює систему обмежень і контролю, яка має запобігати порушенням ще до їх виникнення. У цьому сенсі дисциплінарна відповідальність виступає вже як реактивний механізм, що спрацьовує у випадку порушення встановлених правил. Водночас ефективність такої системи залежить від узгодженості різних її елементів. Якщо антикорупційні норми, етичні стандарти та дисциплінарні процедури функціонують як ізольовані блоки, це знижує загальний рівень ефективності регулювання. Саме тому важливим є не лише наявність відповідних норм, а й їх системне поєднання.

У підсумку антикорупційне та суміжне законодавство виконує важливу функцію у формуванні стандартів поведінки прокурора і визначенні підстав його дисциплінарної відповідальності.

Хоча дисциплінарна відповідальність прокурорів безпосередньо регулюється національним законодавством, її сучасне розуміння неможливе без урахування міжнародних стандартів. Саме вони задають той орієнтир, до якого має прагнути національна правова система, особливо в частині забезпечення незалежності, підзвітності та професійної етики прокурорів. Ключову роль у цьому відіграють документи Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй, зокрема Керівні принципи щодо ролі прокурорів [42], Рекомендація Rec(2000)19 [44], а також висновки Венеційської комісії [41]. У цих актах дисциплінарна відповідальність розглядається не як інструмент покарання, а як елемент системи гарантій належного функціонування прокуратури. Принципово важливим є те, що міжнародні стандарти наголошують на необхідності балансу між відповідальністю та незалежністю прокурора. З одного боку, прокурор повинен бути підзвітним за свої дії і нести відповідальність за порушення. З іншого – дисциплінарні процедури не можуть використовуватися як засіб впливу на його процесуальні рішення. Саме ця ідея є ключовою для розуміння природи дисциплінарної відповідальності в демократичній правовій державі. Однак проблема полягає в тому, що імплементація цих стандартів в Україні має фрагментарний характер. Вони досить активно використовуються на рівні декларацій і загальних принципів, але не завжди отримують чітке нормативне закріплення у процедурних аспектах. У результаті виникає ситуація, коли формально система відповідає міжнародним вимогам, але на практиці їх реалізація залишається неповною.

Ще одним важливим аспектом є вплив практики Європейського суду з прав людини [3], яка формує стандарти справедливого провадження та відповідальності представників держави. Хоча Суд безпосередньо не регулює дисциплінарні процедури щодо прокурорів, його підходи до оцінки процесуальних гарантій мають універсальний характер. Це означає, що

дисциплінарне провадження повинно відповідати базовим вимогам справедливості, зокрема щодо незалежності органу, неупередженості розгляду та обґрунтованості рішень.

У підсумку міжнародні стандарти виконують роль своєрідного «зовнішнього контролю» якості національного регулювання. Вони дозволяють оцінити не лише формальну наявність норм, а й їх відповідність загальним принципам правової держави. Водночас їх ефективність залежить від реальної інтеграції в національну правову систему, а не лише формального врахування.

Отже, нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні характеризується комплексністю та багаторівневістю, оскільки формується на перетині норм різних галузей права та включає як загальні, так і спеціальні правові акти. Його основу становлять положення Конституції України [9] та Закону України «Про прокуратуру» [31], які визначають загальні засади функціонування прокуратури та відповідальності прокурорів. Водночас реальний зміст дисциплінарної відповідальності розкривається через норми галузевого законодавства, зокрема Кримінального процесуального кодексу України [12], Кримінального кодексу України [11] та Кодексу України про адміністративні правопорушення [7], які встановлюють стандарти професійної діяльності прокурора та межі його правомірної поведінки.

Важливим елементом цієї системи є також антикорупційне та суміжне законодавство, яке формує вимоги до доброчесності прокурора як публічного службовця. Йдеться, передусім, про Закон України «Про запобігання корупції» [28], Закон України «Про державну службу» [26], а також акти, що регулюють доступ до інформації та публічність діяльності органів влади, зокрема Закони України «Про інформацію» [30] та «Про доступ до публічної інформації» [27]. У свою чергу, процедурний аспект дисциплінарної відповідальності забезпечується діяльністю Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, порядок роботи якої визначається відповідними нормативними актами [19]. Додатковий вимір регулювання становлять норми цивільного законодавства

[33], які можуть застосовуватися у випадках завдання шкоди внаслідок неправомірних дій прокурора.

Не менш важливим є вплив міжнародних стандартів, які визначають загальні орієнтири функціонування прокуратури в демократичному суспільстві. Зокрема, Bordeaux Declaration [39] та Висновок № 13 Консультативної ради європейських прокурорів [40] підкреслюють необхідність забезпечення балансу між незалежністю та підзвітністю прокурорів, що безпосередньо впливає на формування дисциплінарних механізмів. Водночас аналіз чинного регулювання свідчить, що, попри наявність розгалуженої нормативної бази, система дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні залишається недостатньо узгодженою, що проявляється у відсутності чітких критеріїв відмежування видів відповідальності, оціночному характері підстав притягнення до відповідальності та неоднорідності правозастосовної практики.

2.2. Підстави дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики

Нормативною основою визначення дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні є насамперед Закон України «Про прокуратуру» [31]. Саме цей акт закріплює як загальні підстави притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, так і види дисциплінарних стягнень, які можуть бути до нього застосовані. При цьому закон не дає розгорнутого теоретичного визначення самого поняття дисциплінарної відповідальності, обмежуючись регламентацією практичних аспектів її реалізації. Такий підхід є характерним для українського законодавства, однак залишає простір для наукового тлумачення цього інституту.

У межах чинного правового регулювання дисциплінарна відповідальність прокурора реалізується через застосування визначених законом дисциплінарних стягнень. Зокрема, відповідно до Закону України «Про прокуратуру» [31], до

прокурора можуть бути застосовані такі види дисциплінарних стягнень, як зауваження, догана, суворі догани, позбавлення права на отримання премій або інших заохочень, переведення на нижчу посаду, а також звільнення з посади. Така градація свідчить про наявність диференційованого підходу до відповідальності, що формально відповідає принципу пропорційності. Водночас важливо розуміти, що дисциплінарна відповідальність прокурора не обмежується лише «набором санкцій». Вона може розглядатися щонайменше у двох аспектах. У вузькому значенні – як застосування конкретного дисциплінарного стягнення. У широкому – як комплекс правовідносин, що виникають у зв'язку з порушенням прокурором встановлених стандартів поведінки, включаючи процедуру розгляду, оцінку дій та прийняття рішення компетентним органом. Окремо слід звернути увагу на те, що дисциплінарна відповідальність прокурора має свої особливості порівняно з іншими категоріями державних службовців. Вона поєднує в собі як класичні елементи службової дисципліни, так і підвищені вимоги до професійної етики та незалежності. Саме тому її підстави можуть включати не лише порушення службових обов'язків, а й поведінку, що підриває авторитет прокуратури або не відповідає етичним стандартам [6].

Попри те, що підстави дисциплінарної відповідальності прокурорів значною мірою пов'язані з порушенням норм професійної етики, види дисциплінарних стягнень визначаються виключно законом. Зокрема, Закон України «Про прокуратуру» [31] встановлює вичерпний перелік заходів дисциплінарного впливу, які можуть бути застосовані до прокурора незалежно від характеру вчиненого порушення.

Водночас особливістю дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики є те, що один і той самий вид стягнення може застосовуватися до різних за змістом етичних проступків – від незначних порушень стандартів поведінки до дій, що суттєво підривають авторитет прокуратури. Це зумовлює необхідність систематизації видів дисциплінарної відповідальності з урахуванням їх зв'язку з етичними порушеннями. З метою

узагальнення видів дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил професійної етики доцільно представити їх у вигляді аналітичної таблиці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Види дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил професійної етики

Вид дисциплінарного стягнення	Характер етичного порушення	Ступінь тяжкості	Коментар
Зауваження	Несуттєві порушення етичних норм (некоректна поведінка, комунікація)	Низький	Застосовується при відсутності істотних наслідків
Догана	Порушення професійної етики, що впливає на службову діяльність	Середній	Найбільш поширений вид відповідальності
Сувора догана	Системні або грубі порушення етики	Вище середнього	Свідчить про серйозність проступку
Позбавлення премій	Недотримання стандартів доброчесності, конфлікт інтересів	Середній	Має фінансовий характер впливу
Переведення на нижчу посаду	Порушення, що ставлять під сумнів професійну придатність	Високий	Пов'язане з втратою довіри
Звільнення	Грубі порушення етики, що дискредитують прокуратуру	Найвищий	Крайній захід відповідальності

Джерело: складено автором за [31].

Аналіз наведених у таблиці видів дисциплінарної відповідальності дозволяє зробити кілька принципових висновків. По-перше, чинне законодавство не встановлює прямої прив'язки між конкретним видом етичного порушення та відповідним видом дисциплінарного стягнення. Це означає, що рішення про застосування того чи іншого заходу значною мірою залежить від оціночної діяльності дисциплінарного органу. По-друге, система дисциплінарних стягнень побудована за принципом градації від найменш суворих до найбільш суворих заходів, що формально відповідає принципу пропорційності. Водночас відсутність чітких критеріїв визначення ступеня тяжкості порушення створює ризики неоднакового застосування цих заходів на

практиці. По-третє, значна частина етичних порушень має оціночний характер (наприклад, «поведінка, що підриває авторитет прокуратури»), що ускладнює їх однозначну кваліфікацію та впливає на вибір виду дисциплінарного стягнення. Це свідчить про необхідність більш чіткого нормативного визначення як підстав, так і критеріїв їх оцінки.

У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз підстав дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил професійної етики, які визначають зміст та межі застосування відповідних дисциплінарних стягнень.

Особливе місце у формуванні підстав дисциплінарної відповідальності прокурорів займає Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів [6]. На відміну від Закону України «Про прокуратуру», який визначає загальні рамки відповідальності та види дисциплінарних стягнень, Кодекс фактично конкретизує зміст належної поведінки прокурора, формуючи систему етичних стандартів, порушення яких і виступає підставою для притягнення до відповідальності. Аналіз положень Кодексу свідчить про те, що він має не лише декларативний, а й регулятивний характер. У ньому закріплено широкий перелік принципів і вимог, які охоплюють як професійну діяльність прокурора, так і його поведінку поза службою. Зокрема, йдеться про принципи верховенства права, незалежності, політичної нейтральності, доброчесності, неупередженості, недопущення конфлікту інтересів, дотримання прав і свобод людини тощо. Таким чином, Кодекс формує не просто правила поведінки, а комплексну модель професійної ідентичності прокурора.

Водночас саме ця широта і комплексність норм створює певні проблеми у їх практичному застосуванні. Значна частина положень Кодексу має оціночний характер, що ускладнює їх однозначне тлумачення. Наприклад, такі категорії, як «доброчесність», «зразковість поведінки» чи «поведінка, що підриває авторитет прокуратури», не мають чітких юридичних критеріїв, а отже їх оцінка значною мірою залежить від суб'єктивного сприйняття дисциплінарного органу. Це, у свою чергу, створює ризики неоднакової практики застосування дисциплінарних

заходів. Крім того, Кодекс поширює свої вимоги не лише на службову, але й на позаслужбову поведінку прокурора. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним стандартам, однак водночас розширює межі дисциплінарної відповідальності до сфери приватного життя. Це викликає дискусії щодо допустимих меж втручання у особисту сферу прокурора та співвідношення професійних обов'язків із правом на приватність. Важливо також зазначити, що Кодекс не встановлює самостійних видів відповідальності, а лише визначає стандарти поведінки. Відповідно до його положень, порушення цих стандартів тягне за собою відповідальність, передбачену законом [6]. Це означає, що Кодекс функціонує у тісному взаємозв'язку із Законом України «Про прокуратуру» [31], виступаючи своєрідним “змістовним наповненням” підстав дисциплінарної відповідальності.

У підсумку Кодекс професійної етики прокурорів можна розглядати як ключове джерело формування підстав дисциплінарної відповідальності, оскільки саме він визначає, яка поведінка прокурора вважається належною, а яка – такою, що може стати підставою для притягнення до відповідальності. Водночас його оціночний характер і широта регулювання зумовлюють необхідність подальшої систематизації як видів дисциплінарної відповідальності, так і підстав їх застосування.

З метою систематизації підстав дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил професійної етики та виявлення їх особливостей доцільно узагальнити їх у вигляді табл. 2.2.

Аналіз підстав дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення правил професійної етики свідчить про їх значну різноманітність та комплексний характер. Вони охоплюють як порушення чітко визначених правових норм (зокрема, у сфері конфіденційності чи конфлікту інтересів), так і порушення оціночних етичних стандартів, пов'язаних із доброчесністю, неупередженістю чи репутацією прокурора. Така багатовимірність підстав зумовлює складність їх практичного застосування та необхідність індивідуального підходу до кожного випадку.

Таблиця 2.2

Класифікація підстав дисциплінарної відповідальності прокурорів за
порушення правил професійної етики

Група підстав	Конкретні прояви порушень	Характер порушення	Рівень визначеності	Аналітичний коментар
Порушення принципів законності та верховенства права	Невиконання вимог закону, формальний підхід до процесуальних обов'язків	Професійне	Високий	Найбільш формалізована група, але часто перетинається з процесуальними порушеннями
Порушення прав і свобод людини	Недотримання прав учасників процесу, дискримінаційна поведінка	Етико-правове	Середній	Має як правовий, так і моральний вимір
Порушення принципу незалежності	Підпорядкування незаконним вказівкам, зовнішній вплив	Інституційне	Середній	Складно довести на практиці
Недотримання політичної нейтральності	Публічні політичні заяви, участь у політичній діяльності	Репутаційне	Високий	Чітко визначена, але чутлива категорія
Порушення принципів неупередженості та об'єктивності	Упереджені рішення, конфлікт інтересів	Етичне	Середній	Часто має оціночний характер
Порушення вимог доброчесності	Неетична поведінка, зловживання статусом, недоброчесні дії	Комплексне	Низький	Найбільш "розмита" категорія
Порушення конфіденційності	Розголошення службової інформації	Правове	Високий	Чітко визначена, але залежить від обставин
Конфлікт інтересів	Неповідомлення або використання в особистих цілях	Антикорупційне	Високий	Добре регламентовано законодавством
Неналежна службова поведінка	Некоректне спілкування, порушення субординації	Дисциплінарне	Низький	Часто суб'єктивно оцінюється
Порушення позаслужбової поведінки	Дії, що дискредитують прокуратуру поза службою	Репутаційне	Низький	Найбільш дискусійна категорія

Джерело: систематизована автором на основі [31; 6; 28; 30]

Водночас проведене узагальнення дозволяє констатувати, що найбільш проблемними з точки зору правової визначеності є підстави, пов'язані з оцінкою поведінки прокурора поза службою, а також із загальними категоріями доброчесності та етичності. Саме вони створюють найбільші ризики суб'єктивного підходу при прийнятті дисциплінарних рішень. Це свідчить про необхідність подальшої конкретизації відповідних норм та вироблення єдиних підходів до їх тлумачення у дисциплінарній практиці.

2.3. Дисциплінарне провадження: порядок здійснення та гарантії захисту

Дисциплінарне провадження щодо прокурора є ключовим процесуальним механізмом реалізації інституту дисциплінарної відповідальності, оскільки саме в його межах відбувається перевірка фактів можливого дисциплінарного проступку, їх юридична оцінка та прийняття рішення про застосування або незастосування відповідного стягнення. Його нормативне визначення закріплено у статті 45 Закону України «Про прокуратуру» [31], відповідно до якої дисциплінарне провадження розглядається як процедура розгляду дисциплінарної скарги компетентним органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів.

З наведеного визначення випливає, що дисциплінарне провадження має чітко окреслену процесуальну природу, оскільки воно завжди ініціюється через подання дисциплінарної скарги, яка містить відомості про можливе вчинення прокурором дисциплінарного проступку. Водночас законодавець закладає досить широкий підхід до суб'єктів ініціювання такого провадження, надаючи право на звернення будь-якій особі, якій відомі відповідні факти [31]. Така відкритість механізму є проявом принципу підзвітності прокуратури суспільству, проте водночас створює ризики зловживання правом на звернення,

що обумовлює необхідність ефективних фільтрів на стадії попередньої перевірки скарг.

Особливу увагу слід звернути на положення статті 45 Закону України «Про прокуратуру», згідно з яким рішення, дії чи бездіяльність прокурора у межах кримінального процесу підлягають оскарженню виключно в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України [31§ 11]. Це означає, що дисциплінарне провадження не може підміняти собою процесуальні механізми судового контролю. Водночас результати такого оскарження можуть слугувати підставою для ініціювання дисциплінарного провадження у разі встановлення порушення прав осіб або вимог закону. Таким чином, формується складний взаємозв'язок між кримінальним процесом та дисциплінарною відповідальністю прокурора, де остання виступає як вторинний, але важливий механізм реагування на порушення.

Не менш важливим елементом нормативного регулювання є встановлення процесуальних гарантій неупередженості розгляду дисциплінарної справи. Зокрема, закон прямо забороняє члену органу, який подав дисциплінарну скаргу, брати участь у подальшому розгляді справи, включаючи стадії відкриття провадження, перевірки та прийняття рішення [31]. Це положення є проявом базового принципу справедливого процесу – *nemo iudex in causa sua* (ніхто не може бути суддею у власній справі) – і спрямоване на мінімізацію конфлікту інтересів у дисциплінарному провадженні.

Додатковим аспектом, що характеризує специфіку дисциплінарного провадження щодо прокурорів, є встановлення обмежень щодо публічності інформації. Так, до моменту прийняття рішення у справі забороняється оприлюднення відомостей про прокурора, щодо якого подано дисциплінарну скаргу [31]. З одного боку, це спрямовано на захист репутації прокурора та запобігання передчасному формуванню негативної суспільної оцінки. З іншого – така модель може обмежувати принцип прозорості діяльності органів прокуратури, що викликає певні дискусії у науковому середовищі.

Варто також враховувати, що процедурні аспекти дисциплінарного провадження деталізуються не лише на рівні закону, а й у підзаконних нормативних актах, зокрема у Положенні про порядок роботи Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів [19] та наказі Офісу Генерального прокурора від 01.07.2022 № 113 [29], який регламентує порядок розгляду звернень щодо неналежного виконання прокурорами адміністративних функцій. Це свідчить про багаторівневий характер правового регулювання дисциплінарного провадження, де закон визначає загальні засади, а підзаконні акти – процедурні деталі.

У цілому дисциплінарне провадження щодо прокурора слід розглядати як складний юридичний інструмент, який виконує одночасно кілька функцій: контрольну (забезпечення дотримання стандартів діяльності), превентивну (запобігання порушенням) та репутаційну (підтримання авторитету прокуратури). Водночас ефективність цього механізму безпосередньо залежить від збалансованості між вимогами до підзвітності прокурора та гарантіями його незалежності і правового захисту.

Порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурора в Україні доцільно розглядати як послідовну процедуру, що починається з наявності визначених законом підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності і завершується прийняттям рішення та можливістю його оскарження. Такий підхід є принципово важливим, оскільки дисциплінарне провадження не існує саме по собі, а є процесуальною формою реалізації тих підстав дисциплінарної відповідальності, які прямо визначені законодавцем у статті 43 Закону України «Про прокуратуру» [31].

Насамперед законодавець встановлює, що прокурор може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності лише за наявності однієї з чітко визначених підстав. До них належать, зокрема, невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, необґрунтоване зволікання з розглядом звернення, розголошення охоронюваної законом таємниці, порушення порядку подання декларації, дії, що порочать звання прокурора, систематичне або

одноразове грубе порушення правил прокурорської етики, порушення правил внутрішнього службового розпорядку, незаконний вплив на інших прокурорів, посадових осіб чи суддів, а також публічні висловлювання, що порушують презумпцію невинуватості (ст. 43) [31]. Вже на цьому етапі видно, що закон закладає змішану модель підстав: частина з них має відносно чіткий юридичний характер, а частина сформульована через оціночні категорії. Саме тому дисциплінарне провадження покликане не лише встановити факт певної поведінки, а й надати їй належну правову оцінку.

Другим кроком є визначення компетентного органу. Закон (с. 4) прямо передбачає, що дисциплінарне провадження здійснюється відповідним органом [31]. Це положення є лаконічним, але принциповим, оскільки воно підкреслює інституційну відокремленість дисциплінарного механізму: прокурор не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності поза межами спеціально визначеної процедури та поза компетенцією уповноваженого органу. Саме через це дисциплінарне провадження виступає не одноразовим актом реагування, а формалізованою юридичною процедурою.

Далі закон переходить до визначення самого поняття дисциплінарного провадження. Відповідно до статті 45 Закону України «Про прокуратуру», дисциплінарне провадження – це процедура розгляду відповідним органом дисциплінарної скарги, в якій містяться відомості про вчинення прокурором дисциплінарного проступку [31]. З цього випливає, що процесуальним поштовхом для початку провадження є саме дисциплінарна скарга. При цьому право на звернення з такою скаргою має кожен, кому відомі відповідні факти. Такий підхід, з одного боку, посилює відкритість дисциплінарного механізму, а з іншого – свідчить про високий рівень суспільної підзвітності прокуратури. Разом із тим закон одразу встановлює важливе застереження: рішення, дії чи бездіяльність прокурора в межах кримінального процесу оскаржуються виключно в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [12], і лише у разі встановлення порушення прав осіб або вимог закону результати такого оскарження можуть стати підставою для дисциплінарного

провадження. Це положення має суттєве значення, оскільки не дозволяє підміняти дисциплінарною процедурою процесуальні механізми судового контролю.

На стадії ініціювання провадження закон також передбачає гарантії неупередженості. Якщо дисциплінарну скаргу подає член органу, що здійснює дисциплінарне провадження, він не має права вирішувати питання про відкриття провадження, проводити перевірку та брати участь у голосуванні [31]. Це важливий елемент процесуальної справедливості, оскільки він мінімізує ризик конфлікту інтересів. Крім того, до моменту прийняття рішення у справі не підлягають оприлюдненню відомості про прокурора, щодо якого надійшла скарга [31]. Таким чином, уже на початковому етапі закон намагається збалансувати відкритість дисциплінарної системи і захист репутації прокурора.

Після надходження дисциплінарної скарги настає стадія її реєстрації та попереднього процесуального опрацювання. Відповідно до статті 46 Закону України «Про прокуратуру», секретаріат відповідного органу у день надходження скарги реєструє її та за допомогою автоматизованої системи визначає члена цього органу для вирішення питання про відкриття дисциплінарного провадження [31]. Навіть якщо окремі положення цієї статті зазнавали змін у перехідні періоди, сама логіка процедури залишається очевидною: дисциплінарна скарга не розглядається хаотично, а проходить формалізовану стадію первинного розподілу і перевірки.

Наступним етапом є вирішення питання про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарного провадження. Законодавець досить чітко визначає випадки, коли у відкритті провадження має бути відмовлено. Це відбувається, якщо скарга не містить конкретних відомостей про ознаки дисциплінарного проступку, є анонімною, подана з підстав, не передбачених статтею 43 Закону, якщо з прокурором уже припинено правовідносини або якщо той самий проступок уже був предметом перевірки і щодо нього прийнято чинне рішення [31]. Ці підстави виконують функцію процесуального фільтра, який має не допустити безпідставного або повторного переслідування прокурора. Якщо ж

таких підстав немає, приймається рішення про відкриття дисциплінарного провадження [31]. Особливо важливо, що заява за результатами перевірки доброчесності прокурора, якою встановлено вчинення дисциплінарного проступку, є обов'язковою підставою для відкриття дисциплінарного провадження [31]. Це підкреслює вагу доброчесності як критерію оцінки діяльності прокурора.

Після відкриття провадження розпочинається стадія перевірки дисциплінарної скарги. Саме на цій стадії член відповідного органу проводить перевірку в межах обставин, викладених у скарзі, а у разі виявлення інших можливих підстав дисциплінарної відповідальності включає їх до свого висновку [31]. Це означає, що перевірка не є суто формальним зіставленням скарги і закону. Навпаки, вона має дослідницький характер: уповноважена особа збирає інформацію, аналізує документи, встановлює фактичні обставини і формує юридично значущий висновок.

Для забезпечення повноти перевірки закон надає члену відповідного органу досить широкі повноваження. Він має право ознайомлюватися з документами, отримувати їх копії, опитувати прокурорів та інших осіб, яким відомі відповідні обставини, а також за письмовим запитом витребувати інформацію від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян [31]. Водночас прокурор, щодо якого здійснюється дисциплінарне провадження, має право надавати пояснення або відмовитися від їх надання стосовно себе [31]. Уже тут проявляється одна з ключових гарантій захисту: прокурор не перетворюється на пасивний об'єкт перевірки, а визнається учасником процедури з визначеним обсягом процесуальних прав.

Законодавець також встановлює строки перевірки. Вона проводиться у строк, що не перевищує двох місяців із дня реєстрації дисциплінарної скарги, а у разі необхідності може бути продовжена, але не більш як на один місяць [31]. Строковість тут має принципове значення: дисциплінарне провадження не повинно ставати засобом невизначеного у часі тиску на прокурора. Крім того, до

завершення дисциплінарного провадження прокурор не може бути звільнений з посади за власним бажанням [31], що спрямовано на запобігання уникненню відповідальності шляхом формального припинення службових відносин.

За результатами перевірки член відповідного органу готує висновок. У ньому має бути відображено, чи є в діях прокурора дисциплінарний проступок, якими обставинами це підтверджується, а якщо проступок встановлено – також характер порушення, його наслідки, відомості про особу прокурора, ступінь вини, інші істотні обставини та пропозиція щодо виду дисциплінарного стягнення [31]. Саме цей висновок становить процесуальну основу для наступної стадії – розгляду справи на засіданні відповідного органу. При цьому закон вимагає, щоб висновок і зібрані матеріали були передані членам органу не пізніше як за п'ять днів до засідання [31], що забезпечує можливість належної підготовки до розгляду.

Окремо закон регулює питання відсторонення прокурора від посади до завершення дисциплінарного провадження. Якщо член відповідного органу вважає це необхідним, він може звернутися з відповідним клопотанням, яке розглядається на найближчому засіданні з дотриманням гарантій прокурора щодо повідомлення, участі у засіданні, залучення представника, надання пояснень, висловлення заперечень, клопотань та відводів [31]. Таким чином, навіть тимчасове відсторонення не може бути застосоване автоматично – воно підпорядковане загальним процесуальним засадам справедливого розгляду.

Наступною стадією є розгляд висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку. Він відбувається на засіданні відповідного органу, на яке запрошуються особа, яка подала дисциплінарну скаргу, прокурор, щодо якого відкрито провадження, їхні представники, а за потреби – й інші особи [31]. Повідомлення про час і місце проведення засідання має бути надіслано не пізніше як за десять днів до дня його проведення, а прокурору одночасно надсилаються копія дисциплінарної скарги та висновок [31]. Це є вкрай важливою гарантією, оскільки без ознайомлення з матеріалами прокурор не міг би ефективно реалізувати своє право на захист.

Закон закріплює, що висновок розглядається за участю прокурора і лише у виняткових випадках може бути розглянутий без нього – якщо прокурор погодився на розгляд за відсутності, не з'явився без повідомлення причин або повторно не з'явився на засідання [31]. Якщо прокурор не бере участі в засіданні, він має право надіслати письмові пояснення, які оголошуються під час розгляду [31]. Це ще раз підтверджує, що дисциплінарне провадження будується не на засадах формального адміністративного покарання, а за логікою процедури, яка містить елементи змагальності.

Засідання органу, що здійснює дисциплінарне провадження, прямо ґрунтується на засадах змагальності. На ньому заслуховуються пояснення члена органу, який проводив перевірку, прокурора та/або його представника, а у разі потреби – інших осіб [31]. Прокурор і його представник мають право давати пояснення або відмовитися від них, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, заявляти клопотання та відводи [31]. Особливо важливо, що у разі заявлення відводу відповідному члену органу він не бере участі у голосуванні і не може бути присутнім під час його проведення [31]. Це положення має безпосереднє значення для забезпечення неупередженості розгляду.

Після завершення розгляду настає стадія прийняття рішення. Закон встановлює (ст. 48), що рішення в дисциплінарному провадженні приймається більшістю голосів від загального складу відповідного органу [31]. Перед його прийняттям результати розгляду обговорюються без участі прокурора та запрошених осіб [31], що забезпечує внутрішню автономію органу при ухваленні рішення. Водночас член органу, який проводив перевірку і готував висновок, не має права брати участі у голосуванні та бути присутнім під час нього [31]. Це ще один прояв процесуальної вимоги до неупередженості: особа, яка фактично виконувала функцію перевірки, не повинна одночасно бути суб'єктом остаточного рішення.

При ухваленні рішення орган враховує характер проступку, його наслідки, особу прокурора, ступінь вини та інші обставини, що впливають на обрання виду

дисциплінарного стягнення [31]. Це означає, що дисциплінарне рішення не є автоматичним наслідком встановлення факту порушення. Закон вимагає індивідуалізації відповідальності, а отже – врахування не лише самого діяння, а й усього контексту. Водночас саме тут виникає значний простір для дискреції, що у практичному вимірі може бути як перевагою, так і джерелом ризику неоднакової практики.

Рішення про накладення дисциплінарного стягнення або про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора може бути прийняте не пізніше ніж через рік із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування прокурора у відпустці. За відсутності підстав для накладення стягнення дисциплінарне провадження закривається. Рішення оформлюється письмово і повинно містити дані про прокурора, встановлені обставини, мотиви рішення, його суть та порядок і строк оскарження. За наявності окремої думки вона письмово додається до справи. Копія рішення вручається прокурору або надсилається йому у семиденний строк, а також направляється керівникові відповідного органу прокуратури [31]. Крім того, рішення оприлюднюється на веб-сайті у семиденний строк, що забезпечує певний рівень публічності та підзвітності дисциплінарного механізму.

Окрему процесуальну стадію становить визначення виду дисциплінарного стягнення. Відповідно до статті 49 Закону України «Про прокуратуру», на прокурора можуть бути накладені догана, заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду, а також звільнення з посади в органах прокуратури [31]. Прокурор протягом одного року вважається таким, що притягувався до дисциплінарної відповідальності, однак за певних умов може бути достроково визнаний таким, що не притягувався до дисциплінарної відповідальності. Окрім цього, закон допускає можливість прийняття рішення про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора у разі грубого порушення або вчинення проступку повторно у статусі особи, яка вже притягувалася до дисциплінарної відповідальності. Якщо ж під час дисциплінарного провадження встановлено

порушення вимог щодо несумісності, Генеральний прокурор або його заступник ініціює перед Вищою радою правосуддя розгляд відповідного питання [31].

Завершальним етапом дисциплінарного провадження є оскарження рішення. Закон встановлює, що прокурор може оскаржити рішення, прийняте за результатами дисциплінарного провадження, до адміністративного суду або до Вищої ради правосуддя протягом одного місяця з дня вручення чи отримання копії рішення. Подання адміністративного позову не зупиняє дію рішення, однак суд у порядку забезпечення позову може зупинити його дію відповідною ухвалою [31]. Ця стадія є принципово важливою, оскільки остаточно вбудовує дисциплінарне провадження в систему правових гарантій, підтверджуючи, що дисциплінарне рішення не є позасудовим актом, повністю виведеним з-під контролю суду.

Отже, порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурора є послідовною багатостадійною процедурою, яка охоплює: наявність визначених законом підстав, подання скарги, її реєстрацію та попередню оцінку, відкриття провадження, перевірку, підготовку висновку, розгляд його на засадах змагальності, ухвалення вмотивованого рішення, визначення виду дисциплінарного стягнення та можливість подальшого оскарження. Саме така процедура покликана забезпечити баланс між підзвітністю прокурора за порушення професійних і етичних стандартів та необхідністю гарантувати йому справедливий, неупереджений і правово визначений розгляд справи.

Етапи дисциплінарного провадження щодо прокурора та гарантії захисту його прав на кожній із відповідних стадій узагальнено у таблиці 2.3. Аналіз етапів дисциплінарного провадження щодо прокурора свідчить про те, що законодавець намагається поєднати дві взаємопов'язані цілі: забезпечення реальної підзвітності прокурора за порушення професійних та етичних стандартів і водночас недопущення свавільного дисциплінарного переслідування. Саме тому майже на кожному етапі процедури – від відкриття провадження до оскарження остаточного рішення – передбачено певні гарантії захисту. Особливого значення вони набувають у справах про порушення правил

прокурорської етики, де значна частина підстав має оціночний характер і тому потребує особливо уважного процесуального супроводу.

Таблиця 2.3

Етапи дисциплінарного провадження щодо прокурора та гарантії захисту на кожній стадії (у контексті порушення правил прокурорської етики)

Етап дисциплінарного провадження	Зміст етапу	Гарантії захисту прокурора	Особливості у справах про порушення правил прокурорської етики	Аналітичний коментар
1	2	3	4	5
1. Виникнення підстав для провадження	Наявність ознак дисциплінарного проступку, зокрема систематичного або одноразового грубого порушення правил прокурорської етики	Неможливість притягнення поза визначеними законом підставами; заборона автоматичного пов'язування будь-якої критики чи скарги з дисциплінарним проступком	У справах про етичні порушення складність полягає в тому, що значна частина підстав має оціночний характер	Уже на початковій стадії виникає проблема правової визначеності: не кожне порушення етичного стандарту легко відмежувати від простої помилки чи приватної поведінки
2. Подання дисциплінарної скарги	Ініціювання провадження шляхом подання скарги особою, якій відомі факти можливого проступку	Право скаржника на звернення; водночас прокурор не може вважатися винним лише з факту подання скарги	У справах щодо етики часто саме скарга містить оцінку поведінки прокурора як такої, що «порочить звання» або підриває довіру до прокуратури	Відкритість права на звернення підсилює підзвітність прокуратури, але створює ризик використання скарги як інструменту репутаційного тиску
3. Реєстрація та первинний розподіл скарги	Реєстрація дисциплінарної скарги і визначення члена відповідного органу для вирішення питання про відкриття провадження	Формалізована процедура розподілу; виключення довільного визначення уповноваженої особи	У справах про етичні порушення це особливо важливо, бо вони нерідко мають репутаційно чутливий характер	Формальний початок провадження має відсікти неформальний вплив і забезпечити процедурну нейтральність
4. Вирішення питання про відкриття або відмову у відкритті провадження	Попередня оцінка скарги на предмет її допустимості та наявності законних підстав	Відмова у відкритті провадження, якщо скарга анонімна, не містить конкретних відомостей, подана не з підстав ст. 43 або питання вже було розглянуте	У справах про етику це фільтр від абстрактних, емоційних або суто оціночних скарг без конкретики	Саме ця стадія є першим запобіжником від свавільного дисциплінарного переслідування
5. Забезпечення конфіденційності до прийняття рішення	Неприлюднення імені прокурора до вирішення справи по суті	Захист ділової репутації, презумпція невинуватості у дисциплінарному сенсі	Для справ про порушення етики ця гарантія має особливе значення, бо саме такі скарги найчастіше пов'язані з ризиком суспільного осуду ще до рішення	Конфіденційність тут є не привілеєм, а процесуальним балансом між відкритістю системи і правом особи на захист репутації
6. Проведення перевірки	Збір документів, пояснень, відомостей,	Право прокурора надавати пояснення або відмовитися від	У справах щодо етики перевірка часто охоплює не лише	Саме на цій стадії найбільше проявляється

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
	дослідження обставин у межах скарги	їх надання; перевірка має здійснюватися в межах скарги; можливість витребування доказів, а не опора на припущення	документи, а й поведінковий контекст: висловлювання, комунікацію, позаслужбові дії	проблема доведення: етичні порушення нерідко складніше підтвердити, ніж формальні службові порушення
7. Можливе відсторонення від посади на час провадження	За клопотанням може бути порушене питання про тимчасове відсторонення прокурора до завершення провадження	Повідомлення прокурора; право брати участь у розгляді питання; право на представника, пояснення, заперечення, клопотання та відводи	У справах про грубі етичні порушення відсторонення може розглядатися як спосіб захисту авторитету прокуратури, але воно не повинно перетворюватися на попереднє покарання	Це одна з найчутливіших стадій, де баланс між інтересом служби і правами прокурора є особливо крихким
8. Дотримання строків перевірки	Перевірка проводиться у визначені законом строки	Обмеження тривалості перевірки; заборона затягування провадження на невизначений час	У справах про етичні порушення строковість важлива ще й тому, що тривала невизначеність сама по собі шкодить репутації прокурора	Строки є не технічним, а змістовним елементом справедливої процедури
9. Підготовка висновку за результатами перевірки	Уповноважена особа формує висновок про наявність або відсутність дисциплінарного проступку	Висновок має бути мотивованим, містити встановлені обставини, оцінку вини, характер проступку та пропозицію щодо стягнення	У справах щодо етики саме висновок часто є ключовим документом, бо в ньому оціночні поняття перетворюються на юридичну кваліфікацію	Від якості і аргументованості висновку залежить, чи не буде дисциплінарна відповідальність будуватися на розмитих моральних судженнях
10. Повідомлення про засідання та ознайомлення з матеріалами	Прокурору надсилається повідомлення про засідання, копія скарги та висновок	Належне повідомлення не пізніше ніж за десять днів; право заздалегідь знати зміст обвинувачень і підготувати захист	Для етичних справ це особливо важливо, оскільки прокурор повинен мати змогу спростувати не лише факти, а й оціночні висновки про свою поведінку	Без повного доступу до предмета звинувачення право на захист у дисциплінарному провадженні було б формальним
11. Розгляд висновку на засіданні	Проведення засідання з дослідженням висновку, пояснень прокурора, скаржника та інших осіб	Право брати участь у засіданні; право представника; можливість надати письмові пояснення; розгляд без прокурора лише у визначених законом випадках	У справах щодо етики ця стадія має особливу вагу, бо саме тут відбувається зіставлення формальної норми і фактичної поведінки	Засідання є центральною стадією, на якій дисциплінарна процедура набуває ознак квазісудового розгляду
12. Реалізація принципу змагальності	Заслуховуються пояснення перевіряючого, прокурора, представника та інших осіб	Право ставити питання, висловлювати заперечення, заявляти клопотання та відводи	У справах про етичні порушення змагальність дає можливість прокурору боротися не лише з фактичними твердженнями, а й з негативними інтерпретаціями його поведінки	Саме змагальність є основною процесуальною протиположністю до протиположності оціночному характеру багатьох етичних норм

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4	5
13. Вирішення питання про відвід	Розгляд заяви про відвід члена органу за наявності сумнівів у його неупередженості	Член органу, якому заявлено відвід, не бере участі в голосуванні щодо відводу	У справах про етику це особливо важливо, бо суб'єктивний чинник оцінки поведінки значно вищий, ніж у справах про формальні службові порушення	Інститут відводу – одна з ключових гарантій довіри до дисциплінарного рішення
14. Прийняття рішення	Голосування і ухвалення рішення за результатами розгляду висновку	Рішення приймається більшістю; особа, що проводила перевірку, не бере участі у голосуванні; враховуються характер проступку, наслідки, особа прокурора, ступінь вини	У справах щодо етики ця стадія вимагає особливої обережності, бо необхідно співвіднести оціночні категорії з реальними дисциплінарними наслідками	Саме тут ризик дискреції є найвищим, тому особливого значення набуває мотивованість рішення
15. Визначення виду дисциплінарного стягнення	Обрання конкретного заходу впливу або закриття провадження	Індивідуалізація відповідальності; врахування тяжкості проступку і особи прокурора; закриття провадження за відсутності підстав	У справах про етичні порушення особливо гостро постає питання пропорційності: чи відповідає моральна оцінка реальному ступеню дисциплінарної шкоди	Без належної індивідуалізації дисциплінарне стягнення може виглядати не як правова реакція, а як моральний осуд
16. Оформлення, вручення та оприлюднення рішення	Рішення оформлюється письмово, вручається прокурору, надсилається керівнику, оприлюднюється	Рішення має містити мотиви, встановлені обставини, суть рішення і порядок оскарження; право на окрему думку члена органу	У справах щодо етики мотивувальна частина особливо важлива, бо саме вона демонструє, чому певну поведінку визнано порушенням етичних правил	Письмове і мотивоване рішення є однією з головних гарантій перевірюваності дисциплінарної процедури
17. Оскарження рішення	Прокурор може оскаржити рішення до адміністративного суду або до Вищої ради правосуддя	Право на перегляд рішення; строк оскарження – один місяць; можливість судового контролю; можливість зупинення дії рішення судом у порядку забезпечення позову	У справах про порушення етики це особливо важливо, бо саме судовий контроль дозволяє перевірити, чи не було дисциплінарне рішення засноване на надто розмитих або суб'єктивних оцінках	Оскарження завершує систему гарантій захисту, переводячи внутрішній дисциплінарний контроль у площину зовнішнього правового контролю

Джерело: узагальнено автором на основі [31; 6]

Водночас проведене узагальнення дає підстави стверджувати, що найбільш вразливими з точки зору правової визначеності є саме ті стадії, на яких відбувається кваліфікація поведінки прокурора як етично неналежної та обрання конкретного виду стягнення. У цих випадках формальна наявність гарантій ще не виключає ризику суб'єктивного підходу, оскільки закон оперує низкою оціночних понять. Саме тому для дисциплінарних проваджень, пов'язаних із

порушенням правил прокурорської етики, особливого значення набувають належна мотивованість висновку і рішення, дотримання змагальності, реальне забезпечення права на захист та ефективний подальший судовий контроль.

З метою більш глибокого аналізу механізму забезпечення прав прокурора у дисциплінарному провадженні доцільно здійснити класифікацію гарантій захисту залежно від їх функціонального призначення та змісту, що дозволяє виявити їх системний характер і роль на різних стадіях процедури (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Класифікація гарантій захисту прокурора у дисциплінарному провадженні

Вид гарантій	Зміст гарантій	Прояв у дисциплінарному провадженні	Особливості у справах про порушення прокурорської етики	Аналітичний коментар
1	2	3	4	5
Процесуальні гарантії	Сукупність прав прокурора як учасника провадження	Право на пояснення або відмову від них; участь у засіданні; право на представника; подання клопотань, заперечень, відводів	У справах щодо етики забезпечують можливість спростування не лише фактів, а й оціночних суджень	Є ключовими гарантіями, що перетворюють дисциплінарне провадження з адміністративної процедури на квазісудовий процес
Інституційні гарантії	Забезпечення незалежності та неупередженості органу	Заборона участі в голосуванні особи, яка проводила перевірку; відвід членів органу; автоматизований розподіл	Особливо важливі через суб'єктивний характер оцінки етичної поведінки	Зменшують ризик упередженого рішення, але не усувають повністю проблему дискреції
Інформаційні гарантії	Забезпечення доступу до інформації про провадження	Отримання копії скарги та висновку; повідомлення про засідання; ознайомлення з матеріалами	Дають змогу підготувати аргументований захист у складних етичних справах	Без цих гарантій право на захист було б декларативним
Строкові гарантії	Встановлення чітких процесуальних строків	Строк перевірки; строк прийняття рішення; строк оскарження	У справах про етику запобігають тривалому «підвішеному» стану прокурора	Виконують функцію захисту від затягування та прихованого тиску

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5
Гарантії репутаційного захисту	Захист честі та ділової репутації прокурора	Неприлюднення даних до прийняття рішення	У справах про етику мають особливе значення через публічний характер звинувачень	Балансують відкритість дисциплінарної системи та презумпцію невинуватості
Гарантії обґрунтованості рішення	Вимоги до змісту та мотивованості рішення	Обов'язок викладення обставин, мотивів, виду стягнення	У справах про етику дозволяють перевірити, чи не є рішення результатом суб'єктивної оцінки	Є ключовими для подальшого судового контролю
Гарантії оскарження	Можливість перегляду рішення	Оскарження до суду або Вищої ради правосуддя	Дає можливість перевірити правильність оцінки етичної поведінки	Завершують систему гарантій, забезпечуючи зовнішній контроль

Джерело: узагальнено автором на основі [31; 6]

Класифікація гарантій захисту прокурора у дисциплінарному провадженні свідчить про їх комплексний та багаторівневий характер. Вони охоплюють як процесуальний аспект участі прокурора у провадженні, так і інституційні механізми забезпечення неупередженості, інформаційної відкритості, дотримання строків, захисту репутації та можливості подальшого оскарження прийнятого рішення. Такий підхід формально відповідає сучасним стандартам справедливого розгляду справ та забезпечення права на захист. Водночас у контексті притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики ефективність зазначених гарантій значною мірою залежить від практики їх застосування. Оціночний характер багатьох етичних норм підвищує ризик суб'єктивного підходу при кваліфікації поведінки прокурора, що, у свою чергу, підсилює значення таких гарантій, як мотивованість рішення, реалізація принципу змагальності та можливість судового контролю. Саме тому дисциплінарне провадження у цій сфері повинно розглядатися не лише як

механізм відповідальності, а й як складна процедура балансування між інтересами служби та правами особи.

Висновки до розділу 2

У другому розділі досліджено нормативно-правове регулювання та процедуру притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, що дозволило комплексно охарактеризувати особливості функціонування дисциплінарного механізму в системі прокуратури України, а також виявити його проблемні аспекти та суперечності.

Насамперед встановлено, що нормативно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів має комплексний характер і охоплює норми різних рівнів – від законодавчих до підзаконних актів. Базове значення у цій системі належить Закону України «Про прокуратуру», який визначає підстави, види дисциплінарних стягнень та загальні засади дисциплінарного провадження. Водночас детальна регламентація процедурних аспектів здійснюється на рівні підзаконних актів, що свідчить про певну фрагментарність правового регулювання. Такий підхід, з одного боку, забезпечує гнучкість, а з іншого – створює ризики неоднакового застосування норм у практиці.

У ході дослідження підстав дисциплінарної відповідальності встановлено, що вони характеризуються поєднанням формально визначених та оціночних критеріїв. Особливе місце серед них займають порушення правил прокурорської етики, які можуть проявлятися як у формі систематичних відхилень від етичних стандартів, так і у вигляді одноразових грубих порушень. Водночас значна частина таких підстав сформульована через категорії, що потребують інтерпретації, зокрема «поведінка, що порочить звання прокурора» або «порушення етичних стандартів». Це зумовлює підвищену роль

правозастосовної практики та створює потенційні ризики суб'єктивного підходу при оцінці дій прокурора.

Аналіз видів дисциплінарної відповідальності показав, що законодавець передбачає обмежений, але диференційований перелік дисциплінарних стягнень, який включає догану, обмеження у просуванні по службі та звільнення. Така система формально відповідає принципу пропорційності, однак у контексті порушень прокурорської етики особливого значення набуває правильність співвідношення між характером проступку та видом застосованого стягнення. Це ще раз підкреслює необхідність індивідуалізації дисциплінарної відповідальності.

Дослідження процедури дисциплінарного провадження дало змогу встановити, що вона має чітко структурований багатостадійний характер і включає етапи ініціювання, відкриття провадження, проведення перевірки, підготовки висновку, розгляду справи, прийняття рішення та його оскарження. Така процедура за своєю суттю наближається до квазісудового процесу, оскільки передбачає елементи змагальності, процесуальної рівності сторін та обґрунтованості рішень. Водночас ефективність її функціонування значною мірою залежить від дотримання процесуальних гарантій та належного рівня аргументованості прийнятих рішень.

Особливу увагу приділено гарантіям захисту прокурора у дисциплінарному провадженні, які були систематизовані та класифіковані за їх функціональним призначенням. Встановлено, що вони охоплюють процесуальні, інституційні, інформаційні, строкові, репутаційні гарантії, а також гарантії обґрунтованості рішень та їх оскарження. Така багаторівнева система гарантій формально забезпечує дотримання принципів справедливого розгляду, однак у справах про порушення правил прокурорської етики їх значення істотно зростає у зв'язку з оціночним характером відповідних норм.

Водночас проведений аналіз дозволяє констатувати, що найбільш проблемними залишаються ті елементи дисциплінарного провадження, які пов'язані з оцінкою поведінки прокурора та визначенням ступеня її відповідності

етичним стандартам. Саме на цих стадіях виникає найбільший ризик суб'єктивності, що обумовлює необхідність підвищених вимог до мотивованості висновків і рішень, а також до реального забезпечення принципу змагальності.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що дисциплінарне провадження щодо прокурора є складним правовим механізмом, який поєднує нормативно визначені процедури та елементи оціночного правозастосування. У сфері порушень прокурорської етики цей механізм виконує не лише функцію реагування на неправомірну поведінку, але й відіграє важливу роль у формуванні стандартів професійної культури. Водночас ефективність його функціонування безпосередньо залежить від рівня правової визначеності, послідовності правозастосування та забезпечення належного балансу між інтересами служби та правами прокурора.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ

3.1. Проблеми правової визначеності етичних стандартів та їх застосування

У сучасних умовах реформування системи прокуратури України та підвищення вимог до стандартів публічної служби особливої актуальності набуває проблема правової визначеності етичних стандартів діяльності прокурора. Як було встановлено у попередніх розділах, дисциплінарна відповідальність прокурора тісно пов'язана із дотриманням ним правил професійної етики, які, у свою чергу, мають як моральну, так і юридичну природу. Водночас аналіз нормативного регулювання та практики його застосування свідчить про наявність системних проблем, що ускладнюють ефективне функціонування цього інституту. Зокрема, проведені дослідження дозволяють дійти висновку, що ключовим недоліком сучасної моделі дисциплінарної відповідальності прокурорів є недостатній рівень правової визначеності етичних стандартів, що проявляється на різних рівнях правового регулювання. Така невизначеність зумовлює неоднозначне тлумачення норм, формування неоднорідної дисциплінарної практики та, як наслідок, створює ризики порушення принципів справедливості, рівності та правової передбачуваності. З огляду на це доцільно систематизувати виявлені проблеми через призму аналізу підрозділів другого розділу, виокремивши три ключові рівні їх прояву: нормативний, матеріально-правовий та процесуальний. У межах цього підрозділу першочергова увага приділяється саме проблемам нормативного регулювання етичних стандартів діяльності прокурора.

Аналіз нормативно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів, здійснений у підрозділі 2.1, дозволяє встановити, що, попри наявність значної кількості актів, які визначають етичні стандарти їх

діяльності, відповідна система характеризується низкою суттєвих недоліків. Насамперед ідеться про фрагментарність, декларативність та недостатню узгодженість нормативних положень, що регулюють питання прокурорської етики. Однією з ключових проблем є використання законодавцем оціночних категорій без їх належної конкретизації. Такі формулювання, як «порушення правил прокурорської етики» або «поведінка, що порочить звання прокурора», не містять чітких критеріїв їх застосування, що значно ускладнює визначення меж допустимої поведінки прокурора. У результаті це створює ситуацію, за якої одна й та сама поведінка може отримувати різну правову оцінку залежно від суб'єкта тлумачення. Крім того, суттєвою проблемою є співвідношення різних джерел регулювання. Закон України «Про прокуратуру» [31] визначає загальні підстави дисциплінарної відповідальності, тоді як Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів [6] конкретизує відповідні принципи. Водночас останній переважно має декларативний характер і не забезпечує достатнього рівня деталізації для практичного застосування. Це призводить до ситуації, коли етичні стандарти існують як загальні орієнтири, але не завжди можуть бути ефективно трансформовані у чіткі юридичні критерії. Окрему увагу слід звернути на проблему імплементації міжнародних стандартів. Хоча національне законодавство формально враховує основні положення міжнародно-правових актів, їх практична реалізація залишається неповною. Це проявляється у розриві між проголошеними принципами незалежності, об'єктивності та доброчесності та реальними механізмами їх забезпечення.

З метою узагальнення зазначених проблем доцільно систематизувати їх у таблиці 3.1. Аналіз даних, наведених у таблиці 3.1, свідчить про те, що проблеми нормативного регулювання етичних стандартів прокурора мають системний характер і охоплюють усі ключові елементи відповідного правового механізму. Передусім звертає на себе увагу відсутність чіткої конкретизації етичних вимог на рівні законодавства, що зумовлює їх оціночний характер та відкриває можливості для неоднокового тлумачення.

Таблиця 3.1

Проблеми нормативного регулювання етичних стандартів прокурора

Елемент регулювання	Суть нормативного положення	Проблема	Практичні наслідки
Закон України «Про прокуратуру»	Закріплює підстави дисциплінарної відповідальності, зокрема порушення етики	Використання оціночних понять без конкретизації	Різне тлумачення норм
Кодекс професійної етики прокурорів	Визначає принципи поведінки (законність, доброчесність тощо)	Декларативний характер норм	Складність застосування у конкретних випадках
Міжнародні стандарти	Встановлюють принципи незалежності, об'єктивності	Часткова імплементація	Розрив між стандартами і практикою
Внутрішні акти	Регулюють поведінку прокурора	Фрагментарність	Відсутність єдиного підходу

Джерело: розроблено автором

Водночас декларативність положень Кодексу професійної етики та фрагментарність внутрішніх актів не дозволяють сформувати єдину та послідовну модель регулювання поведінки прокурора. Це, у свою чергу, ускладнює формування стабільної дисциплінарної практики та знижує рівень правової передбачуваності. Таким чином, можна дійти висновку, що основною проблемою нормативного рівня є відсутність достатнього ступеня правової визначеності етичних стандартів, що виступає першопричиною подальших проблем у сфері визначення підстав дисциплінарної відповідальності та здійснення дисциплінарного провадження. Саме ця обставина зумовлює необхідність подальшого аналізу матеріально-правових аспектів відповідальності прокурора.

Наступним важливим аспектом, що безпосередньо пов'язаний із проблемою правової визначеності, є питання встановлення підстав дисциплінарної відповідальності прокурора. Як було з'ясовано у підрозділі 2.2, саме через визначення підстав відповідальності відбувається трансформація етичних вимог у юридично значущі наслідки. Водночас аналіз чинного законодавства та практики його застосування свідчить про наявність суттєвих

недоліків у цій сфері. Ключовою проблемою є відсутність чіткого складу дисциплінарного проступку, що пов'язано із широким використанням оціночних понять та недостатньою конкретизацією їх змісту. Зокрема, законодавець не встановлює чітких критеріїв, які дозволяли б однозначно визначити, які саме дії прокурора становлять порушення етичних стандартів, а які – ні. Це призводить до того, що межі допустимої поведінки залишаються розмитими, а оцінка конкретних ситуацій значною мірою залежить від суб'єктивного підходу органу, який здійснює дисциплінарне провадження.

Особливої уваги потребує така категорія, як «поведінка, що порочить звання прокурора», яка широко використовується у дисциплінарній практиці. Відсутність законодавчо визначених критеріїв її застосування створює ризик надмірного розширення підстав відповідальності, що може призводити до притягнення прокурорів до відповідальності за дії, які не мають чітко вираженого протиправного характеру. У цьому контексті виникає небезпека підміни юридичних критеріїв моральною оцінкою, що суперечить принципу правової визначеності. Не менш проблемним є питання розмежування різних видів дисциплінарних проступків. Як свідчить аналіз практики, порушення етичних норм, зловживання службовим становищем та неналежне виконання службових обов'язків нерідко кваліфікуються без чіткої диференціації, що ускладнює формування єдиної правозастосовної практики. У результаті подібні за змістом порушення можуть отримувати різну правову оцінку, що негативно впливає на принцип рівності перед законом. Крім того, відсутність чітких критеріїв оцінки ступеня тяжкості дисциплінарного проступку зумовлює проблему пропорційності застосування дисциплінарних стягнень. У ряді випадків спостерігається невідповідність між характером порушення та видом застосованого стягнення, що може свідчити про недостатню обґрунтованість рішень та відсутність єдиного підходу до їх прийняття.

З метою систематизації зазначених проблем доцільно узагальнити їх у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Проблеми визначення підстав дисциплінарної відповідальності прокурора

Категорія порушення	Нормативне формулювання	Проблема визначеності	Ризики застосування
Порушення етики	«Порушення правил прокурорської етики»	Відсутність чіткого складу	Суб'єктивність оцінки
Дискредитація прокуратури	«Поведінка, що порочить звання прокурора»	Невизначені критерії	Вибірковість притягнення
Неналежна поведінка	Порушення стандартів доброчесності	Розмитість меж	Різна практика
Зловживання статусом	Використання повноважень	Не завжди чітко відмежовано	Конфлікти тлумачення

Джерело: розроблено автором

Аналіз даних, наведених у таблиці 3.2, дозволяє дійти висновку, що проблеми визначення підстав дисциплінарної відповідальності прокурора мають комплексний характер і безпосередньо пов'язані з недоліками нормативного регулювання. Передусім ідеться про відсутність чітко сформульованого складу дисциплінарного проступку, що зумовлює оціночність відповідних категорій та створює передумови для їх довільного тлумачення. Водночас невизначеність критеріїв кваліфікації порушень та відсутність уніфікованого підходу до оцінки їх тяжкості призводять до формування неоднорідної дисциплінарної практики. Це, у свою чергу, підриває принцип правової передбачуваності та створює ризики порушення прав прокурорів у процесі притягнення їх до відповідальності.

Таким чином, можна стверджувати, що проблеми матеріально-правового рівня є логічним продовженням недоліків нормативного регулювання та виступають одним із ключових чинників, що зумовлюють нестабільність дисциплінарної практики. Це обумовлює необхідність подальшого аналізу процесуальних аспектів дисциплінарного провадження, у межах якого зазначені проблеми набувають практичного прояву.

Завершальним елементом аналізу проблем правової визначеності у сфері дисциплінарної відповідальності прокурорів є оцінка процесуальних аспектів здійснення дисциплінарного провадження. Як було встановлено у підрозділі 2.3,

чинне законодавство передбачає низку гарантій, спрямованих на забезпечення об'єктивності, справедливості та неупередженості розгляду дисциплінарних справ. Водночас практика їх реалізації свідчить про наявність суттєвих проблем, які впливають на ефективність функціонування цього механізму. Насамперед слід відзначити проблему непередбачуваності дисциплінарної практики. Незважаючи на формалізований характер процедури, рішення дисциплінарних органів не завжди демонструють єдність підходів до оцінки подібних правовідносин. Це проявляється у різному тлумаченні однакових або подібних за змістом порушень, що, у свою чергу, підриває принцип правової визначеності та створює відчуття нестабільності правозастосування. Однією з причин такої ситуації є недостатній рівень обґрунтованості та деталізації рішень дисциплінарних органів. У ряді випадків мотивувальна частина рішень не містить достатнього аналізу обставин справи, чіткого обґрунтування правової кваліфікації дій прокурора та аргументації щодо обрання конкретного виду дисциплінарного стягнення. Це ускладнює перевірку законності та обґрунтованості таких рішень, зокрема в порядку судового оскарження.

Окрему увагу слід приділити проблемі оцінки доказів у дисциплінарному провадженні. Відсутність чітко визначених стандартів доказування призводить до того, що різні дисциплінарні органи можуть по-різному підходити до оцінки одних і тих самих доказів. Це створює ризик формування суб'єктивних підходів та знижує рівень довіри до результатів дисциплінарного розгляду. Крім того, важливою проблемою є формальний характер реалізації процесуальних гарантій захисту прокурора. Хоча законодавство передбачає право на захист, участь у розгляді справи та надання пояснень, на практиці ці гарантії не завжди забезпечуються у повному обсязі. Це може проявлятися у недостатньому врахуванні позиції прокурора, формальному підході до дослідження доказів або обмеженому аналізі доводів сторін. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема забезпечення балансу між ефективністю дисциплінарного провадження та дотриманням прав прокурора як суб'єкта відповідальності.

Порушення такого балансу може призводити як до безпідставного притягнення до відповідальності, так і до уникнення її у випадках наявності порушень.

З метою узагальнення зазначених проблем доцільно представити їх у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Проблеми дисциплінарного провадження щодо прокурорів

Елемент процедури	Передбачені гарантії	Виявлені проблеми	Наслідки
Розгляд справи КДКП	Формалізована процедура	Нерівномірна практика	Непередбачуваність рішень
Мотивація рішень	Обґрунтування висновків	Недостатня деталізація	Складність оскарження
Оцінка доказів	Об'єктивність та повнота	Різні підходи	Ризик упередженості
Захист прокурора	Процесуальні гарантії	Формальний характер реалізації	Порушення балансу

Джерело: розроблено автором

Аналіз даних, наведених у таблиці 3.3, свідчить про те, що проблеми дисциплінарного провадження мають системний характер та безпосередньо пов'язані як із недоліками нормативного регулювання, так і з особливостями визначення підстав дисциплінарної відповідальності. Передусім ідеться про відсутність єдиних стандартів дисциплінарної практики, що зумовлює різноманітність підходів до розгляду справ та прийняття рішень.

Водночас недостатній рівень мотивованості рішень та відсутність чітких критеріїв оцінки доказів ускладнюють забезпечення принципів об'єктивності та справедливості дисциплінарного провадження. Це, у свою чергу, знижує ефективність механізму дисциплінарної відповідальності та негативно впливає на рівень довіри до органів прокуратури.

Таким чином, процесуальні проблеми дисциплінарного провадження є завершальною ланкою у системі недоліків правової визначеності, які охоплюють нормативний, матеріально-правовий та практичний рівні. Їх наявність свідчить про необхідність комплексного підходу до вдосконалення як законодавства, так

і дисциплінарної практики, що стане предметом подальшого дослідження у наступних підрозділах.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що проблеми правової визначеності етичних стандартів у сфері дисциплінарної відповідальності прокурорів мають комплексний і системний характер. Вони не обмежуються окремими недоліками законодавства або практики, а охоплюють усі ключові рівні функціонування відповідного правового механізму – від нормативного закріплення етичних вимог до їх безпосереднього застосування у дисциплінарному провадженні. На нормативному рівні основною проблемою є фрагментарність і декларативність регулювання, що проявляється у використанні оціночних понять без належної конкретизації їх змісту. Це зумовлює труднощі у визначенні меж належної поведінки прокурора та створює передумови для різного тлумачення відповідних норм. У свою чергу, на матеріально-правовому рівні зазначена невизначеність трансформується у відсутність чітко сформульованого складу дисциплінарного проступку, що ускладнює кваліфікацію порушень та негативно впливає на забезпечення принципу правової передбачуваності. Водночас на процесуальному рівні ці проблеми набувають практичного виміру, проявляючись у неоднорідності дисциплінарної практики, недостатній обґрунтованості рішень та відсутності єдиних стандартів їх прийняття. У сукупності це призводить до формування нестабільної правозастосовної практики, що створює ризики як необґрунтованого притягнення прокурорів до відповідальності, так і уникнення відповідальності у випадках наявності порушень.

Таким чином, ключовою узагальнюючою проблемою є відсутність належного рівня правової визначеності етичних стандартів, що виступає системоутворюючим недоліком чинної моделі дисциплінарної відповідальності прокурорів. Саме ця обставина обумовлює необхідність формування комплексного підходу до вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики, спрямованого на конкретизацію етичних вимог, уніфікацію підходів

до їх застосування та забезпечення балансу між ефективністю контролю та гарантіями незалежності прокурора.

3.2. Баланс між незалежністю прокурора та дисциплінарною підзвітністю

У сучасних умовах розвитку системи кримінальної юстиції особливого значення набуває проблема забезпечення балансу між незалежністю прокурора та його дисциплінарною підзвітністю. З одного боку, незалежність прокурора є фундаментальною гарантією об'єктивного, неупередженого та справедливого здійснення ним своїх повноважень. З іншого боку, ефективне функціонування органів прокуратури неможливе без належного рівня підзвітності, що забезпечує контроль за дотриманням законності та етичних стандартів професійної діяльності. Водночас зазначені елементи перебувають у складному взаємозв'язку, який має конфліктний характер. Надмірне посилення дисциплінарної підзвітності може створювати ризики впливу на прокурора та обмеження його незалежності, тоді як її недостатній рівень здатний призводити до зловживання повноваженнями та зниження довіри до органів прокуратури. У цьому контексті ключовим завданням є формування такої моделі правового регулювання, яка забезпечувала б оптимальний баланс між цими складовими, мінімізуючи ризики їх дисбалансу. З огляду на це доцільно розглянути сутність незалежності прокурора крізь призму її значення для функціонування механізму дисциплінарної відповідальності.

Незалежність прокурора є одним із базових принципів його професійної діяльності, що визначає можливість здійснення повноважень без будь-якого неправомірного впливу. У контексті дисциплінарної відповідальності цей принцип набуває особливого значення, оскільки саме він забезпечує автономність прийняття рішень та захищає прокурора від потенційного тиску через механізми контролю.

Аналіз правової природи незалежності прокурора дозволяє виокремити кілька її ключових аспектів. По-перше, інституційна незалежність, яка передбачає функціонування органів прокуратури як відносно самостійної складової системи державної влади. По-друге, процесуальна незалежність, що полягає у самостійності прокурора під час прийняття рішень у межах кримінального провадження. По-третє, внутрішня незалежність, яка означає свободу від неправомірного впливу з боку керівництва чи інших посадових осіб [31].

У контексті дисциплінарної відповідальності особливої ваги набуває саме процесуальна та внутрішня незалежність, оскільки вони безпосередньо пов'язані з можливістю прокурора діяти відповідно до закону та власного внутрішнього переконання. У разі їх обмеження дисциплінарний механізм може трансформуватися з інструменту забезпечення належної поведінки у засіб впливу на прийняття процесуальних рішень. Водночас незалежність прокурора не є абсолютною та повинна реалізовуватися у межах правового регулювання, що передбачає наявність відповідних механізмів контролю. Саме у цьому полягає її складність як правового феномена: забезпечення незалежності вимагає одночасного встановлення меж, які б не перетворювали її на безконтрольність. Таким чином, незалежність прокурора виступає не лише гарантією його професійної діяльності, але й умовою ефективного функціонування системи кримінальної юстиції загалом. Водночас її реалізація у сфері дисциплінарної відповідальності потребує особливо виваженого підходу, оскільки будь-яке порушення балансу може мати як правові, так і інституційні наслідки.

Поряд із незалежністю важливим елементом функціонування системи прокуратури є дисциплінарна підзвітність прокурора, яка виступає необхідною умовою забезпечення законності, дотримання етичних стандартів та підтримання довіри суспільства до органів правопорядку. У цьому контексті підзвітність розглядається як обов'язок прокурора відповідати за результати своєї професійної діяльності, поведінку та дотримання встановлених норм і принципів.

Дисциплінарна підзвітність має комплексний характер і охоплює як правові, так і етичні аспекти діяльності прокурора. Вона проявляється у можливості притягнення прокурора до відповідальності за порушення службових обов'язків, норм законодавства та правил професійної етики. Таким чином, підзвітність виступає не лише реакцією на правопорушення, але й превентивним механізмом, спрямованим на формування належної професійної поведінки. Особливістю дисциплінарної підзвітності прокурора є її тісний зв'язок із оціночними категоріями, такими як доброчесність, об'єктивність, неупередженість та належна поведінка. Саме ці категорії визначають зміст етичних стандартів, порушення яких може бути підставою для притягнення до відповідальності. Водночас, як було встановлено у підрозділі 3.1, їх недостатня конкретизація створює ризики неоднозначного тлумачення та суб'єктивного застосування.

У системі дисциплінарної відповідальності підзвітність виконує кілька важливих функцій. По-перше, вона забезпечує контроль за діяльністю прокурора та запобігає зловживанню повноваженнями. По-друге, сприяє підтриманню належного рівня професійної культури та етичної поведінки. По-третє, формує довіру суспільства до органів прокуратури як інституції, що діє в інтересах закону та справедливості. Водночас надмірне посилення дисциплінарної підзвітності може призводити до зворотного ефекту. У випадках, коли механізми контролю застосовуються без чітких критеріїв або із порушенням принципу правової визначеності, виникає ризик використання дисциплінарної відповідальності як інструменту впливу на прокурора. Це, у свою чергу, здатне обмежувати його незалежність та негативно впливати на процес прийняття рішень. Таким чином, дисциплінарна підзвітність прокурора є необхідним елементом забезпечення ефективності його діяльності, однак її реалізація повинна здійснюватися з урахуванням принципу пропорційності та недопущення втручання у сферу незалежності. Саме у цьому контексті виникає необхідність дослідження співвідношення незалежності та підзвітності як

взаємопов'язаних, але потенційно конфліктних елементів правового статусу прокурора.

Незалежність прокурора та його дисциплінарна підзвітність, будучи необхідними елементами правового статусу прокурора, водночас перебувають у складному та суперечливому взаємозв'язку. Їх співвідношення не є статичним, а характеризується постійною напругою між потребою забезпечення автономності прийняття рішень і необхідністю ефективного контролю за їх законністю та обґрунтованістю.

Основною проблемою у цьому контексті є відсутність чітко визначених меж втручання дисциплінарних механізмів у сферу професійної діяльності прокурора. Зокрема, у випадках, коли дисциплінарна відповідальність застосовується щодо оцінки процесуальних рішень або внутрішнього переконання прокурора, виникає ризик порушення його незалежності. Це може проявлятися у формуванні практики, за якої прокурор змушений орієнтуватися не лише на вимоги закону, але й на можливі наслідки у вигляді дисциплінарного переслідування.

Водночас протилежною проблемою є ризик безконтрольності у випадках, коли незалежність прокурора тлумачиться надто широко. За відсутності ефективних механізмів підзвітності це може призводити до зловживання повноваженнями, недотримання етичних стандартів та зниження рівня довіри до органів прокуратури. Таким чином, надмірне зміщення акценту в бік незалежності створює передумови для виникнення ситуацій, у яких дисциплінарна відповідальність втрачає свою регулятивну функцію.

Окрему проблему становить використання оціночних категорій у сфері прокурорської етики, які, за відсутності чітких критеріїв їх застосування, можуть перетворюватися на інструмент впливу. Як було встановлено у підрозділі 3.1, такі поняття, як «недоброчесна поведінка» або «дискредитація прокуратури», не мають однозначного тлумачення, що створює можливості для їх довільного застосування. У поєднанні з дисциплінарними механізмами це формує

потенційний ризик використання відповідальності як засобу непрямого тиску на прокурора.

Узагальнюючи зазначене, можна виокремити основні напрями конфлікту між незалежністю та підзвітністю прокурора, що доцільно відобразити у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Співвідношення незалежності прокурора та дисциплінарної підзвітності

Елемент	Сутність	Ризик при домінуванні	Наслідки
Незалежність	Самостійність у прийнятті рішень	Безконтрольність	Зловживання повноваженнями
Дисциплінарна підзвітність	Контроль за дотриманням законності та етики	Тиск на прокурора	Обмеження незалежності
Етичні стандарти	Орієнтири належної поведінки	Оціночність	Можливість маніпуляцій

Джерело: розроблено автором

Аналіз наведених у таблиці 3.4 даних свідчить про те, що незалежність і дисциплінарна підзвітність не є взаємовиключними категоріями, однак їх ефективне поєднання можливе лише за умов чіткого визначення меж їх реалізації. Порушення цього балансу призводить до трансформації одного елементу в інструмент обмеження іншого: підзвітність може перетворюватися на засіб впливу, а незалежність – на прикриття безконтрольності. Таким чином, ключовою проблемою є не саме існування незалежності чи підзвітності, а відсутність належних механізмів їх узгодження. Це обумовлює необхідність формування комплексного підходу до їх врегулювання, який передбачав би одночасне забезпечення автономності прокурора та ефективного контролю за його діяльністю.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що незалежність прокурора та його дисциплінарна підзвітність є взаємопов'язаними елементами правового статусу, які виконують різні, але однаково важливі функції у забезпеченні ефективності діяльності органів прокуратури. Незалежність гарантує можливість здійснення повноважень без неправомірного впливу, тоді як

підзвітність забезпечує контроль за дотриманням законності та етичних стандартів.

Водночас їх співвідношення має складний і суперечливий характер, що зумовлює необхідність пошуку оптимального балансу між ними. Як показав аналіз, надмірне посилення дисциплінарної підзвітності може створювати ризики обмеження незалежності прокурора та перетворення механізмів відповідальності на інструмент впливу. У свою чергу, недостатній рівень підзвітності призводить до зниження ефективності контролю та створює передумови для зловживання повноваженнями. Отже, особливу роль у формуванні балансу між незалежністю прокурора та його дисциплінарною підзвітністю відіграють етичні стандарти, які виступають сполучною ланкою між цими елементами. З метою візуалізації їх функціонального значення доцільно представити відповідну модель (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Роль етичних стандартів у забезпеченні балансу між незалежністю та дисциплінарною підзвітністю прокурора

Джерело: розроблено автором

Як видно з рисунка 3.1, етичні стандарти виконують функцію проміжного регулятора між незалежністю прокурора та його дисциплінарною підзвітністю, трансформуючи принципи професійної діяльності у критерії оцінки поведінки. Водночас їх оціночний характер та відсутність чітких механізмів застосування створюють ризики довільного тлумачення, що може призводити до порушення балансу між зазначеними елементами. У таких умовах етичні стандарти можуть втрачати свою регулятивну функцію та перетворюватися на інструмент впливу у дисциплінарному провадженні.

Таким чином, ключовою проблемою є відсутність чітко визначених меж взаємодії незалежності та дисциплінарної підзвітності, що зумовлює нестабільність правозастосовної практики та знижує ефективність дисциплінарного механізму. Це обумовлює необхідність удосконалення законодавства та практики його застосування з метою забезпечення одночасної реалізації принципів незалежності, підзвітності та правової визначеності, що стане предметом подальшого дослідження у наступному підрозділі.

3.3. Напрями вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики

У сучасних умовах реформування системи прокуратури України та підвищення вимог до стандартів публічної служби особливої актуальності набуває питання вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики у сфері відповідальності прокурорів. Проведений у попередніх підрозділах аналіз дозволив виявити низку системних проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем правової визначеності етичних стандартів, відсутністю чітких підстав дисциплінарної відповідальності та недоліками у здійсненні дисциплінарного провадження.

З огляду на це вдосконалення зазначеної сфери повинно мати комплексний характер і охоплювати як нормативний, так і практичний рівні. Основною метою

таких змін є забезпечення правової визначеності, уніфікація дисциплінарної практики та досягнення балансу між незалежністю прокурора та ефективністю контролю за його діяльністю.

З метою систематизації запропонованих напрямів вдосконалення дисциплінарної відповідальності прокурора за порушення правил прокурорської етики доцільно узагальнити їх у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Ключові напрями вдосконалення дисциплінарної відповідальності
прокурора за порушення правил прокурорської етики**

№	Напрямок вдосконалення	Зміст запропонованих змін	Очікуваний результат
1	Удосконалення нормативного регулювання етичних стандартів	Введення законодавчого визначення порушення прокурорської етики, конкретизація оціночних категорій	Підвищення правової визначеності
2	Визначення складу дисциплінарного проступку	Закріплення елементів складу (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона)	Уніфікація кваліфікації порушень
3	Забезпечення гарантій незалежності прокурора	Обмеження притягнення до відповідальності за процесуальні рішення, крім очевидної незаконності	Захист незалежності прокурора
4	Удосконалення дисциплінарної практики	Запровадження узагальнення практики, встановлення вимог до мотивування рішень	Єдність і прозорість правозастосування
5	Формування чітких стандартів застосування етичних норм	Розробка рекомендацій, критеріїв оцінки поведінки, уніфікація підходів	Зменшення суб'єктивності
6	Вдосконалення дисциплінарної відповідальності за порушення етики	Виокремлення етичних проступків, встановлення критеріїв оцінки, двоетапна модель, диференціація санкцій	Формування цілісної моделі відповідальності

Джерело: розроблено автором

Як видно з таблиці 3.5, вдосконалення дисциплінарної відповідальності прокурора має здійснюватися за комплексним підходом, що охоплює як нормативний рівень, так і правозастосовну практику. Особливе місце у цій системі займає виокремлення етичних порушень як самостійної категорії

дисциплінарних проступків, що дозволяє забезпечити більш точне та обґрунтоване застосування відповідальності.

Отже, далі розглянемо 6 ключових напрямів вдосконалення законодавства.

1. Удосконалення нормативного регулювання етичних стандартів

Першочерговим напрямом вдосконалення є підвищення рівня правової визначеності етичних стандартів прокурора шляхом внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» [31].

Насамперед доцільно законодавчо закріпити визначення поняття «порушення правил прокурорської етики». Відсутність такого визначення зумовлює використання оціночних категорій та створює передумови для їх довільного тлумачення.

У зв'язку з цим пропонується доповнити закон відповідною нормою такого змісту:

«Порушення правил прокурорської етики – це винна дія або бездіяльність прокурора, що полягає у відхиленні від встановлених принципів доброчесності, об'єктивності, неупередженості та професійної поведінки, яке має істотний характер та завдає шкоди авторитету прокуратури або порушує права і свободи людини».

Крім того, потребує конкретизації така категорія, як «поведінка, що порочить звання прокурора». Доцільно передбачити, що її оцінка здійснюється з урахуванням характеру порушення, його наслідків, форми вини, систематичності та впливу на авторитет прокуратури. Це дозволить мінімізувати ризики суб'єктивного тлумачення та забезпечити єдність правозастосування.

2. Визначення складу дисциплінарного проступку

Важливим напрямом вдосконалення є законодавче закріплення складу дисциплінарного проступку прокурора. Як показав аналіз, відсутність чіткої структури такого проступку призводить до неоднозначності у кваліфікації порушень та формування різної практики.

У зв'язку з цим доцільно передбачити, що дисциплінарний проступок визначається через сукупність таких елементів:

- об'єкт порушення (професійні обов'язки, етичні стандарти);
- об'єктивна сторона (конкретні дії або бездіяльність);
- суб'єкт (прокурор як спеціальний суб'єкт);
- суб'єктивна сторона (форма вини, мотиви).

Закріплення зазначених елементів сприятиме уніфікації підходів до кваліфікації дисциплінарних порушень та підвищенню рівня правової визначеності.

3. Забезпечення гарантій незалежності прокурора

З метою недопущення використання дисциплінарної відповідальності як інструменту впливу доцільно встановити чіткі межі втручання у професійну діяльність прокурора.

Зокрема, пропонується закріпити положення про те, що прокурор не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за зміст прийнятого процесуального рішення, за винятком випадків його очевидної незаконності або прийняття з порушенням принципів доброчесності.

Таке положення сприятиме захисту процесуальної незалежності прокурора та запобігатиме формуванню практики непрямого впливу на прийняття рішень через дисциплінарні механізми.

4. Удосконалення дисциплінарної практики

Поряд із нормативними змінами важливим є вдосконалення практики застосування дисциплінарної відповідальності.

Одним із ключових напрямів є забезпечення уніфікації дисциплінарної практики. З цією метою доцільно запровадити регулярне узагальнення рішень дисциплінарних органів та формування єдиних підходів до кваліфікації порушень.

Крім того, необхідно підвищити рівень обґрунтованості рішень шляхом встановлення чітких вимог до їх мотивувальної частини. Зокрема, рішення повинні містити:

- аналіз фактичних обставин справи;
- оцінку доказів;

- правову кваліфікацію дій прокурора;
- обґрунтування обраного виду дисциплінарного стягнення.

Це забезпечить прозорість дисциплінарного провадження та підвищить довіру до його результатів.

5. Формування чітких стандартів застосування етичних норм

Окрему увагу слід приділити вдосконаленню механізмів застосування етичних стандартів. Як було встановлено у попередніх підрозділах, саме їх оціночний характер є однією з ключових проблем.

У цьому контексті доцільно:

- розробити практичні рекомендації щодо застосування етичних норм, які б містили типові ситуації професійної діяльності прокурора та відповідні алгоритми їх етичної оцінки. Такі рекомендації повинні враховувати як службову, так і позаслужбову поведінку прокурора, а також передбачати приклади допустимої та недопустимої поведінки;

- сформувати типові критерії оцінки поведінки прокурора, які б застосовувалися при вирішенні питання про наявність дисциплінарного проступку. До таких критеріїв доцільно віднести:

- 1) характер та тяжкість порушення;
- 2) наявність шкоди правам і свободам людини;
- 3) ступінь вини прокурора;
- 4) систематичність або одноразовість поведінки;
- 5) вплив дій на авторитет органів прокуратури;

- запровадити уніфікований підхід до застосування етичних стандартів, що передбачає узгодження практики дисциплінарних органів та формування єдиних підходів до оцінки аналогічних ситуацій;

- забезпечити регулярне оновлення зазначених рекомендацій з урахуванням змін у законодавстві та практиці дисциплінарного провадження.

Це дозволить трансформувати етичні стандарти з декларативних положень у ефективний інструмент регулювання професійної поведінки.

6. Вдосконалення дисциплінарної відповідальності саме за порушення правил прокурорської етики

Дисциплінарна відповідальність прокурора за порушення правил прокурорської етики має специфічний характер, що відрізняє її від відповідальності за порушення службових обов'язків. Така відповідальність ґрунтується на оцінці поведінки прокурора з точки зору відповідності етичним принципам, що поєднують правові та моральні елементи. Саме ця подвійна природа обумовлює підвищений рівень оціночності етичних порушень, що ускладнює їх правову кваліфікацію та створює ризики неоднозначного застосування дисциплінарних норм. У зв'язку з цим виникає необхідність формування окремого підходу до правового регулювання дисциплінарної відповідальності саме за порушення правил прокурорської етики.

Насамперед доцільно законодавчо виокремити порушення правил прокурорської етики як самостійну категорію дисциплінарних проступків. З цією метою пропонується внести зміни до Закону України «Про прокуратуру», передбачивши поділ дисциплінарних проступків на порушення службових обов'язків та порушення правил прокурорської етики. При цьому останні доцільно визначити як винні дії або бездіяльність прокурора, що полягають у відхиленні від встановлених стандартів доброчесності, об'єктивності та професійної поведінки. Такий підхід дозволить чітко відмежувати етичні порушення від інших видів дисциплінарних проступків та забезпечити більш точну їх кваліфікацію.

Водночас необхідно закріпити на законодавчому рівні специфічні ознаки етичних порушень. Зокрема, доцільно передбачити, що вони характеризуються оціночним характером поведінки, безпосереднім зв'язком із публічним сприйняттям діяльності прокурора, впливом на авторитет органів прокуратури, а також можливістю вчинення як у службовій, так і позаслужбовій діяльності. Закріплення таких ознак сприятиме формуванню єдиного підходу до розуміння змісту етичних проступків та їх відмежуванню від інших правопорушень.

З метою усунення довільності у застосуванні дисциплінарної відповідальності доцільно також встановити чіткі критерії оцінки етичних порушень. Такі критерії повинні включати характер і зміст поведінки прокурора, ступінь його вини, наявність або відсутність шкоди правам і свободам людини, вплив дій на авторитет прокуратури, а також систематичність чи одноразовість порушення. Закріплення зазначених критеріїв дозволить забезпечити єдність дисциплінарної практики та підвищити рівень правової визначеності при оцінці поведінки прокурора.

Особливої уваги потребує запровадження двоетапної моделі оцінки етичних порушень, яка передбачала б розмежування встановлення факту порушення та оцінки його етичної значущості. На першому етапі має встановлюватися об'єктивна наявність дії або бездіяльності, що суперечить встановленим нормам, тоді як на другому – здійснюватися оцінка цієї поведінки з точки зору її відповідності етичним принципам та впливу на публічний авторитет прокуратури. Такий підхід дозволить зменшити рівень суб'єктивізму та забезпечити більш обґрунтоване прийняття дисциплінарних рішень.

Крім того, доцільно запровадити диференціацію дисциплінарних стягнень залежно від характеру етичного порушення, передбачивши поділ таких порушень на незначні, істотні та грубі. Це дозволить забезпечити дотримання принципу пропорційності відповідальності та більш точно враховувати тяжкість порушення, його наслідки та суспільну значущість.

Важливим напрямом вдосконалення є також встановлення вимог до мотивування рішень дисциплінарних органів у справах щодо етичних порушень. Зокрема, доцільно передбачити обов'язкове зазначення у рішенні конкретного етичного стандарту, який було порушено, а також аргументацію щодо невідповідності поведінки прокурора вимогам професійної етики. Це сприятиме підвищенню прозорості дисциплінарного провадження та забезпечить можливість ефективного контролю за обґрунтованістю прийнятих рішень.

Окремо слід передбачити інституціоналізацію практики узагальнення дисциплінарних рішень у сфері етичних порушень. Формування та

оприлюднення відповідних узагальнень дозволить створити єдині підходи до тлумачення етичних норм та сприятиме забезпеченню стабільності правозастосовної практики.

Запровадження зазначених змін сприятиме формуванню цілісної та передбачуваної моделі дисциплінарної відповідальності прокурора саме за порушення правил прокурорської етики, у межах якої забезпечується чіткість правової кваліфікації, обґрунтованість рішень та недопущення використання дисциплінарних механізмів як інструменту впливу. Особливе значення при цьому має вдосконалення механізму притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності саме за порушення правил прокурорської етики як ключового елементу забезпечення довіри до органів прокуратури.

Таким чином, вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики у сфері відповідальності прокурорів повинно здійснюватися за комплексним підходом, що поєднує нормативні зміни та розвиток правозастосовної практики. Запропоновані заходи спрямовані на підвищення рівня правової визначеності, уніфікацію дисциплінарної практики та забезпечення балансу між незалежністю прокурора та його підзвітністю. Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити ефективність дисциплінарного механізму, зміцнити довіру до органів прокуратури та забезпечити відповідність національної системи міжнародним стандартам у сфері кримінальної юстиції.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі досліджено проблемні аспекти функціонування дисциплінарної відповідальності прокурорів та визначено напрями вдосконалення законодавства і дисциплінарної практики, що дозволило комплексно оцінити сучасний стан цього інституту та обґрунтувати необхідність його реформування з урахуванням принципів правової визначеності, незалежності та підзвітності прокурора.

Насамперед встановлено, що ключовою системною проблемою у сфері дисциплінарної відповідальності прокурорів є недостатній рівень правової визначеності етичних стандартів. Як показав аналіз, ця проблема має комплексний характер і проявляється на нормативному, матеріально-правовому та процесуальному рівнях. На нормативному рівні вона зумовлена фрагментарністю та декларативністю регулювання, що проявляється у використанні оціночних понять без їх належної конкретизації. На матеріально-правовому рівні це призводить до відсутності чіткого складу дисциплінарного проступку та ускладнює кваліфікацію порушень. У процесуальному вимірі зазначені недоліки трансформуються у неоднорідність дисциплінарної практики, недостатню обґрунтованість рішень та відсутність єдиних стандартів їх прийняття.

У ході дослідження встановлено, що особливу складність становить забезпечення балансу між незалежністю прокурора та його дисциплінарною підзвітністю. Визначено, що ці елементи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, однак їх співвідношення має суперечливий характер. Надмірне посилення дисциплінарної підзвітності створює ризики обмеження незалежності прокурора та використання дисциплінарних механізмів як інструменту впливу, тоді як її недостатній рівень може призводити до безконтрольності та зловживання повноваженнями. У цьому контексті встановлено, що етичні стандарти виконують функцію сполучної ланки між незалежністю та підзвітністю, однак їх оціночний характер за відсутності чітких критеріїв застосування ускладнює забезпечення належного балансу між зазначеними елементами.

Проведений аналіз дозволив обґрунтувати, що найбільш проблемною сферою є дисциплінарна відповідальність прокурора саме за порушення правил прокурорської етики, що зумовлено її подвійною правовою природою та високим рівнем оціночності. Встановлено, що відсутність чіткої класифікації етичних порушень, визначених критеріїв їх оцінки та уніфікованого підходу до

застосування санкцій створює передумови для суб'єктивного правозастосування та неоднорідності дисциплінарної практики.

У межах дослідження сформульовано комплекс напрямів вдосконалення законодавства та дисциплінарної практики, спрямованих на підвищення ефективності дисциплінарного механізму. Зокрема, обґрунтовано необхідність законодавчого визначення поняття порушення правил прокурорської етики та конкретизації оціночних категорій, що використовуються у законодавстві. Доведено доцільність закріплення складу дисциплінарного проступку, встановлення чітких критеріїв оцінки поведінки прокурора, а також запровадження диференціації дисциплінарних стягнень залежно від характеру порушення.

Окрему увагу приділено необхідності вдосконалення дисциплінарної відповідальності саме за порушення правил прокурорської етики. У цьому контексті запропоновано виокремити етичні порушення як самостійну категорію дисциплінарних проступків, закріпити їх специфічні ознаки, запровадити двоетапну модель їх оцінки, а також встановити вимоги до обґрунтування рішень дисциплінарних органів. Крім того, обґрунтовано доцільність інституціоналізації практики узагальнення дисциплінарних рішень у сфері етичних порушень як засобу забезпечення єдності правозастосування.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що вдосконалення дисциплінарної відповідальності прокурора повинно здійснюватися на основі комплексного підходу, який поєднує підвищення рівня правової визначеності, забезпечення балансу між незалежністю та підзвітністю, а також розвиток єдиної та передбачуваної дисциплінарної практики. Особливе значення при цьому має реформування механізму притягнення до відповідальності за порушення правил прокурорської етики як ключового елементу формування довіри до органів прокуратури та забезпечення належного рівня професійної культури.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі узагальнені висновки:

1. У ході дослідження встановлено, що прокурорська етика є складним міждисциплінарним явищем, яке поєднує моральні та правові засади професійної діяльності прокурора та виступає не лише системою ціннісних орієнтирів, але й важливим регулятором поведінки. Її значення полягає у забезпеченні належного виконання функцій прокуратури, формуванні довіри суспільства та підтриманні авторитету правосуддя. Водночас сучасні соціальні трансформації, цифровізація та підвищення вимог до публічної служби обумовлюють необхідність переосмислення змісту етичних стандартів та їх адаптації до нових умов.

2. Аналіз міжнародних стандартів дозволив дійти висновку, що вони формують універсальну модель професійної етики прокурора, яка базується на принципах верховенства права, захисту прав людини, незалежності, об'єктивності та підзвітності. Встановлено, що ці стандарти не лише закріплені у міжнародно-правових актах, але й конкретизуються у практиці міжнародних інституцій, зокрема Європейського суду з прав людини, що забезпечує їх реальне застосування. Водночас вони виступають орієнтиром для вдосконалення національного законодавства та гармонізації української правової системи із європейськими підходами.

3. У процесі дослідження обґрунтовано, що дисциплінарна відповідальність прокурора є самостійним видом юридичної відповідальності, який має комплексний характер та поєднує правові й етичні елементи. Встановлено, що її особливість полягає у можливості притягнення прокурора до відповідальності не лише за порушення норм права, але й за відхилення від стандартів професійної етики. Це зумовлює її особливу роль як інструменту формування належної поведінки прокурора, а також як механізму підтримання авторитету органів прокуратури. При цьому дисциплінарна відповідальність виконує не лише каральну, але й превентивну та регулятивну функції.

4. Дослідження нормативно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів в Україні показало, що воно має багаторівневий та комплексний характер, однак водночас характеризується фрагментарністю. Встановлено, що ключові положення закріплені на рівні закону, тоді як значна частина процедурних аспектів регулюється підзаконними актами. Такий підхід забезпечує певну гнучкість правозастосування, проте створює ризики неоднакового тлумачення норм та знижує рівень правової визначеності.

5. У ході аналізу підстав дисциплінарної відповідальності встановлено, що вони поєднують формалізовані та оціночні критерії, що є особливо характерним для порушень правил прокурорської етики. Визначено, що такі порушення можуть проявлятися як у систематичній недоброчесній поведінці, так і у вигляді одноразових грубих відхилень від етичних стандартів. Водночас використання оціночних категорій без їх належної конкретизації створює передумови для суб'єктивного правозастосування та неоднакової кваліфікації аналогічних дій.

6. Дослідження дисциплінарного провадження дозволило встановити, що воно має чітко структурований багатостадійний характер і за своєю суттю наближається до квазісудового процесу. Встановлено, що воно включає низку процесуальних гарантій, спрямованих на забезпечення справедливого розгляду, однак їх ефективність залежить від належного рівня обґрунтованості рішень та дотримання принципів об'єктивності і змагальності. Особливої ваги ці гарантії набувають у справах, пов'язаних із оцінкою етичної поведінки прокурора.

7. У третьому розділі встановлено, що ключовою проблемою сучасної моделі дисциплінарної відповідальності прокурорів є недостатній рівень правової визначеності етичних стандартів. Виявлено, що ця проблема проявляється на нормативному рівні у вигляді декларативності норм, на матеріально-правовому – у відсутності чіткого складу проступку, а на процесуальному – у неоднорідності дисциплінарної практики. Це зумовлює підвищений рівень суб'єктивності при оцінці поведінки прокурора.

8. Аналіз співвідношення незалежності прокурора та його дисциплінарної підзвітності дозволив дійти висновку, що ці елементи перебувають у складному взаємозв'язку та потребують збалансованого поєднання. Встановлено, що надмірне посилення дисциплінарної підзвітності може обмежувати незалежність прокурора та створювати ризики впливу на прийняття рішень, тоді як її недостатність призводить до зниження ефективності контролю. У цьому контексті доведено, що етичні стандарти виконують функцію сполучної ланки між цими елементами, однак їх оціночний характер ускладнює забезпечення належного балансу.

9. У результаті дослідження сформульовано комплекс конкретних напрямів вдосконалення дисциплінарної відповідальності прокурора, зокрема щодо конкретизації етичних стандартів, визначення складу дисциплінарного проступку, запровадження критеріїв оцінки поведінки, забезпечення гарантій незалежності прокурора, уніфікації дисциплінарної практики та виокремлення дисциплінарної відповідальності за порушення правил прокурорської етики як самостійного напрямку правового регулювання. Обґрунтовано, що реалізація цих змін дозволить сформувати цілісну, передбачувану та ефективну модель дисциплінарної відповідальності, яка відповідатиме сучасним вимогам до функціонування органів прокуратури та сприятиме підвищенню довіри до системи правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуртієва Л. М., Капліна О. В., Лапкін А. В., Мазур М. Р., Слюсарчук Х. Р. Етика прокурора, судді, слідчого = Ethics of public prosecutor, judge, investigator : навч. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 284 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.24746>.
2. Допілка В. О., Загороднюк С. О. Морально-етичні аспекти кримінальної процесуальної діяльності прокурора. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2025. Вип. 91, ч. 4. С. 279–283. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.39>
3. ЄСПЛ. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) (дата звернення: 15.03.2026).
4. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. Рішення № 201 дп-25 від 10 вересня 2025 р. Про накладення дисциплінарного стягнення на прокурора Миколаївської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Південного регіону Маковецького Є. В. Київ, 2025. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2025/09/10/5583> (дата звернення: 26.03.2026).
5. Кислиця А., Лапкін А. Етика у відносинах прокурора із судом та з іншими учасниками судочинства. UNIVERSUM. 2024. № 14. С. 119–126. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1366> (дата звернення: 30.03.2026).
6. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів. Генеральна прокуратура України. Кодекс від 27 квітня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text> (дата звернення: 26.03.2026).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод :

міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.03.2026).

9. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.03.2026).

10. Кравченко А. А., Кизименко І. О., Красільнікова О. В., Гусєва Н. Ю. Етика в цифровому суспільстві: виклики та перспективи. Культурологічний альманах. 2025. № 1. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.24>.

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

12. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 15.03.2026)

13. Кушніренко А. О. Етичні вимоги до професійної поведінки прокурора. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 762–762. УДК 343.163. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/193>.

14. Лапкін А. В. Гарантії дотримання норм професійної етики суддею, прокурором і адвокатом (на прикладі України). COPERNICUS. Political and Legal Studies. 2022. Vol. 1, Issue 2 (June). С. 76–85. ISSN 2720-6998. DOI: <https://doi.org/10.15804/CPLS.20222.08>

15. Мазурик Р. В. Міжнародні стандарти діяльності прокурорів та їх реалізація на рівні обласних прокуратур. Актуальні питання юриспруденції. 2021. № 1 (30). С. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-1.19>.

16. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 15.03.2026).

17. Москвич О., Шостак В., Столярчук Н. Етика і мораль у соціокультурному розвитку людства від первісності до сучасності в контексті гейміфікації культурних практик. Культура і сучасність. 2025. № 3 (96). С. 338–

880. DOI: [https://doi.org/10.17721/2413-7065.3\(96\).2025.338880](https://doi.org/10.17721/2413-7065.3(96).2025.338880). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/338880> (дата звернення: 30.03.2026).

18. Овсяннікова О. О. Професійна етика прокурора: міжнародні стандарти та національне врегулювання. IV Харківський кримінальний процесуальний полілог. 2023. № 4. С. 116–119. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33810084-0873-42e9-a4f3-70c10f140b1d/content> (дата звернення: 26.03.2026).

19. Положення про порядок роботи Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (із змінами, прийнятими всеукраїнською конференцією прокурорів 21 грудня 2018 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003900-17#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

20. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. у справі № 369/13131/18. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108423788> (дата звернення: 26.03.2026).

21. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 листопада 2023 р. у справі № 496/5125/15-к. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=119212884> (дата звернення: 26.03.2026).

22. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14 лютого 2023 р. у справі № 760/5653/22. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=115937488&red=10000355b7a19423a6c3873e97b946900dd30d&d=5> (дата звернення: 26.03.2026).

23. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 березня 2024 р. у справі № 152/1046/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=131457617> (дата звернення: 26.03.2026).

24. Практика застосування Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів (IV квартал 2025). Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=280347 (дата звернення: 30.03.2026).

25. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. №

1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

26. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

27. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

28. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

29. Про затвердження Порядку розгляду звернень щодо неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, встановлених для нього. Наказ Офісу Генерального прокурора від 01.07.2022 № 113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0113905-22#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

30. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

31. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 15.03.2026).

32. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 вересня 2022 р. у справі № 369/13131/18. URL: <https://precedent.ua/106940568> (дата звернення: 26.03.2026).

33. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

34. Чорний М. М. Етичний аспект взаємовідносин між прокурором та слідчим ДБР. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 9. С. 387–389.

УДК 343.163. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/92>.

35. Шемчук В. В. Взаємозв'язок права та моралі в діяльності прокурора. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2023. № 2. С. 110–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-2-15>. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7969-6589>.

36. Шемчук В. В. Професійна етика діяльності прокурора. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2023. № 1. С. 85–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-10>. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7969-6589>.

37. Шуляка Я., Романова В. Етика комунікації адвоката та прокурора. Молодий вчений. 2024. № 7 (131). С. 193–197. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-7-131-38>.

38. Ярошенко Т. М. Етика сучасності: феномен гібридизації. Український соціум. 2017. № 1 (60). С. 8–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2017.01.008>. ISSN 2518-735X (online), ISSN 1681-116X (print).

39. Bordeaux Declaration. Judges and Prosecutors in a Democratic Society. Council of Europe, 2009. URL: <https://rm.coe.int/1680747390> (дата звернення: 10.04.2026).

40. Consultative Council of European Prosecutors (CCPE). Opinion No. 13 (2018) on independence, accountability and ethics of prosecutors. Council of Europe, 2018. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018/1680907a75> (дата звернення: 10.04.2026).

41. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on European standards as regards the independence of the judicial system: Part II – the prosecution service. 2010. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)040-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)040-e) (дата звернення: 15.03.2026).

42. Guidelines on the Role of Prosecutors : adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana,

1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/guidelines-role-prosecutors> (дата звернення: 15.03.2026).

43. Kaverzin v. Ukraine : judgment of the European Court of Human Rights of 15 May 2012 (Application No. 23893/03). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-110895%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-110895%22]}) (дата звернення: 19.03.2026).

44. Recommendation Rec(2000)19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system. Council of Europe, 2000. URL: <https://rm.coe.int/16804be55a> (дата звернення: 15.03.2026).

45. Salduz v. Turkey : judgment of the European Court of Human Rights of 27 November 2008 (Application No. 36391/02). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-89893%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-89893%22]}) (дата звернення: 19.03.2026).